

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Навчально-науковий інститут № 5

Кафедра кримінального права та кримінології

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

**з навчальної дисципліни «Сучасні кримінологічні доктрини»_обов’язкових
компонент освітньої програми третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти
спеціальність – 081 «Право» (правозастосування)**

Харків (Вінниця) 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від09.2024 р. №

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від09.2024р. №

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального права та кримінології
навчально-наукового інституту №5 ХНУВС (протокол від 30.08. 2024 р. №1)

Розробник:

Доцент кафедри кримінального права та кримінології ННІ №5 ХНУВС
кандидат юридичних наук, доцент Ю.М.Канібер.

Рецензенти:

1. Професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного
факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
доктор юридичних наук, професор Храмцов О.М.

2. Завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики та
експертології ННІ №5 ХНУВС доктор юридичних наук, професор
М.Г.Щербаковський.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

1.1. Денна форма навчання

Номер та назва змістового модулю, номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Література, сторінки	Вид контролю
	Всього	з них:						
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота		
Семестр №3								
Тема № 1. Доктрина кримінології: загальнонаукова характеристика	8	2	2		-	4	Базова: № 9, 11–13, 15, 16, 28 Допоміжна: № 3, 6, 27, 37, 52, 72, 73, 84, 85	
Тема № 2. Методологія кримінологічної науки	8	2	2		-	4	Базова: № 9–12, 15, 19, 26, 28 Допоміжна: № 6, 11, 13, 26, 37, 46, 52, 82, 86, 88, 89	
Тема № 3. Антична філософія як джерело доктрини кримінології	8	-	2		-	6	Базова: № 9, 16 Допоміжна: № 27, 52, 64–67, 69, 70	
Тема № 4. Класична школа кримінального права як джерело доктрини кримінології	8	2	2		-	4	Базова: № 6, 9, 16 Допоміжна: № 21, 27, 47, 52, 54, 69, 76	
Тема № 5. Позитивізм в доктрині кримінології: історія та сучасність	8	2	2		-	4	Базова: № 3, 9, 16 Допоміжна: № 4, 26, 27, 30, 48, 69, 73	
Тема № 6. Феномен злочинності в доктрині кримінології	8	2	2		-	4	Базова: № 2–4, 7, 9, 16, 22, 25, 26, 28 Допоміжна: № 13, 26, 31, 32, 43, 46, 56,	

							85, 90	
Тема № 7. Детермінація злочинності як об'єкт кримінологічного пізнання	8	2	2		-	4	Базова: № 2–4, 6, 7, 9–12, 16, 21–26, 28 Допоміжна: № 13, 26, 46, 85, 88–90	
Тема № 8. Вчення про особистість злочинця як складова доктрини кримінології	8	2	2		-	4	Базова: № 2, 9, 11, 13, 14, 16, 19 Допоміжна: № 9, 13, 26, 35, 36, 51, 74, 80	
Тема № 9. Механізм індивідуальної злочинної поведінки: доктринальна характеристика	6	2	2		-	2	Базова: № 1, 3, 9, 11, 16, 19, 26 Допоміжна: № 35, 36, 51, 72, 85	
Тема № 10. Загальна та окремі теорії протидії злочинності	8	2	2		-	4	Базова № 2–12, 16–18, 21, 22, 24, 25, 29 Допоміжна: № 8, 12, 36, 41, 42, 44–46, 56, 71, 78, 85	
Тема № 11. Доктрина політичної кримінології	14	4	4		-	6	Базова: № 12, 22, 24 Допоміжна: № 2, 5, 14, 19, 20, 22–25, 28, 31, 33, 34, 38–40, 48–50, 58, 59, 61, 81	
Тема № 12. Доктрина кримінології правотворчості	12	2	4			6	Базова: № 16, 17, 23 Допоміжна: № 1, 7, 29, 30, 53, 55, 57, 60, 62, 71, 75, 77, 79, 83, 79, 87	
Тема № 13. Доктрина пенітенціарної кримінології	8	2	2			4	Базова: № 2, 9, 10, 16, 20 Допоміжна: № 63, 80	
Тема № 14. Доктринальні засади кримінологічної політики	8	2	2			4	Базова: № 3–5, 7–11, 16, 17, 24 Допоміжна: № 10, 15–18, 36, 37, 70	
Всього за семестр № 4	120	28	32		-	60		іспит

1.2. Заочна форма навчання

Номер та назва змістового модулю, номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Література, сторінки	Вид контролю
	Всього	з них:						
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота		
Семестр №3								
Тема № 1. Доктрина кримінології: загальнонаукова характеристика	8	2	2		-	4	Базова: № 9, 11–13, 15, 16, 28 Допоміжна: № 3, 6, 27, 37, 52, 72, 73, 84, 85	
Тема № 2. Методологія кримінологічної науки	8	2	2		-	4	Базова: № 9–12, 15, 19, 26, 28 Допоміжна: № 6, 11, 13, 26, 37, 46, 52, 82, 86, 88, 89	
Тема № 3. Антична філософія як джерело доктрини кримінології	8	-	-	-	-	8	Базова: № 9, 16 Допоміжна: № 27, 52, 64–67, 69, 70	
Тема № 4. Класична школа кримінального права як джерело доктрини кримінології	8	-	-	-	-	8	Базова: № 6, 9, 16 Допоміжна: № 21, 27, 47, 52, 54, 69, 76	
Тема № 5. Позитивізм в доктрині кримінології: історія та сучасність	8	-	-	-	-	8	Базова: № 3, 9, 16 Допоміжна: № 4, 26, 27, 30, 48, 69, 73	
Тема № 6. Феномен злочинності в доктрині кримінології	8	2	2		-	8	Базова: № 2–4, 7, 9, 16, 22, 25, 26, 28 Допоміжна: № 13, 26, 31, 32, 43, 46, 56, 85, 90	

Тема № 7. Детермінація злочинності як об'єкт кримінологічного пізнання	8	2	2		-	6	Базова: № 2–4, 6, 7, 9–12, 16, 21–26, 28 Допоміжна: № 13, 26, 46, 85, 88–90
Тема № 8. Вчення про особистість злочинця як складова доктрини кримінології	8	2	2		-	4	Базова: № 2, 9, 11, 13, 14, 16, 19 Допоміжна: № 9, 13, 26, 35, 36, 51, 74, 80
Тема № 9. Механізм індивідуальної злочинної поведінки: доктринальна характеристика	6	-	2		-	4	Базова: № 1, 3, 9, 11, 16, 19, 26 Допоміжна: № 35, 36, 51, 72, 85
Тема № 10. Загальна та окремі теорії протидії злочинності	8	-	2		-	6	Базова № 2–12, 16–18, 21, 22, 24, 25, 29 Допоміжна: № 8, 12, 36, 41, 42, 44–46, 56, 71, 78, 85
Тема № 11. Доктрина політичної кримінології	14	-	-	-	-	14	Базова: № 12, 22, 24 Допоміжна: № 2, 5, 14, 19, 20, 22–25, 28, 31, 33, 34, 38–40, 48–50, 58, 59, 61, 81
Тема № 12. Доктрина кримінології правотворчості	12	-	-	-		12	Базова: № 16, 17, 23 Допоміжна: № 1, 7, 29, 30, 53, 55, 57, 60, 62, 71, 75, 77, 79, 83, 79, 87
Тема № 13. Доктрина пенітенціарної кримінології	8	-	-	-		8	Базова: № 2, 9, 10, 16, 20 Допоміжна: № 63, 80
Тема № 14. Доктринальні засади кримінологічної політики	8	-	-	-		8	Базова: № 3–5, 7–11, 16, 17, 24 Допоміжна: № 10, 15–18, 36, 37, 70
Всього за семестр	120	10	14		-	96	

іспит

3. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1: Доктрина кримінології: загальнонаукова характеристика.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти повинні з'ясувати наступні питання, пов'язані з доктриною кримінології: поняття, зміст та функції, наукові підходи до визначення гносеологічної природи, міждисциплінарний характер, співвідношення доктрини кримінології з правовою доктриною, історію розвитку, формаційний та цивілізаційний підходи до періодизації генези наукової кримінологічної думки.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

– 2 години заочна форма навчання.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Поняття, зміст та функції доктрини кримінології.
2. Взаємозв'язок доктрини кримінології з правовою доктриною.
3. Доктрина кримінології як джерело кримінологічної практики.
4. Історія розвитку кримінологічної доктрини.

Література:

1. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : НікаНова, 2012. – 318 с.
2. Веприцький Р. С. Феноменологія злочинності в регіоні : монографія / Р. С. Веприцький. – Х. : Золота миля, 2014. – 324 с.
3. Голіна В. В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний ; за заг. ред. В. В. Голіни. – Х. : Право, 2012. – 304 с.
4. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : монографія / Ю. В. Орлов. – Харків : Діса Плюс, 2016. – 656 с.
5. Батиргареева В. С. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток української кримінології / В. С. Батиргареева // Вісника Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1 (2). – С. 209–227.
6. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень / М. Т. Білуха. – К. : АБУ, 2002. – 480 с.
7. Костенко О. М. Модернізація доктрини сучасної кримінології у парадигмі соціального натуралізму / О. М. Костенко // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 2. – С. 190–208.

Методичні вказівки до питань:

1. Поняття, зміст та функції доктрини кримінології.

Розглядається проблема пошуку адекватної кримінологічної доктрини для України у зв'язку з необхідністю забезпечення ефективної протидії злочинності в сучасних умовах. Нова кримінологія ХХІ століття має засновуватися на «соціально-натуралістичній» доктрині, яка спрямовує пошук засобів розв'язання фундаментальних проблем протидії злочинності у сфері пізнання законів соціальної природи для узгодження з ними волі та свідомості якомога більшого числа людей. Запропоновано внести зміни до Конституції України

щодо протидії держави формуванню у громадян соціопатії та формуванню у них соціальної культури.

2. Взаємозв'язок доктрини кримінології з правовою доктриною.

Забезпечується засвоєння аспірантами того, що доктрина кримінології перебуває у тісному взаємозв'язку з правовою доктриною.

Правова доктрина – це концептуальні ідеї, теорії та погляди щодо права, державно-правової дійсності в цілому. Вона проявляється в наукових працях видатних учених-юристів.

В сучасній юридичній літературі, зокрема і тій, що присвячена аналізу джерел романо-германського права, термін «доктрина» вживється у кількох значеннях:

- як вчення або філософсько-правова теорія;
- як думки вчених юристів з тих чи інших питань, які стосуються сутності і змісту різних юридичних актів, з питань правотворчості і правозастосування;
- як наукові роботи найавторитетніших дослідників у галузі держави і права;
- як коментарі різних кодексів або окремих законів..

3. Доктрина кримінології як джерело кримінологічної практики.

Розглядається визначення поняття «джерела кримінологічної інформації», під яким пропонується розглядати будь-які носії необхідної для протидії злочинності соціальної інформації, яку можна отримати за допомогою наукових методів пізнання, про кількісно-якісні характеристики злочинності, фактори, що її супроводжують, напрями та форми протидії. Аналізується система джерел кримінологічної інформації.

У межах праксеологічного аспекту концепції наукового пізнання здійснюється характеристика таких джерел кримінологічної інформації, як: кримінальна статистика МВС України, кримінальні справи та провадження, публікації в друкованих ЗМІ, звіти про результати вивчення громадської думки за такими позиціями: носії; види та способи фіксації кримінологічної інформації, що в них міститься; інформаційні можливості.

4. Історія розвитку кримінологічної доктрини.

Досліджується зародження кримінологічної думки, примітивні та теологічні погляди на злочинність, злочинця і причини, які обумовлюють порушення певних норм поведінки.

Розглядається виникнення кримінології як науки, кримінологічні погляди соціалістів-утопістів XVI-XVII століть, філософів-просвітителів XVII-XVIII століть. Класичний напрям (школа) кримінології. Антропологічний напрям (школа) кримінології. Соціологічний напрям (школа) кримінології.

Аналізується стан та розвиток кримінології в 20-30-ті роки XX ст., а також сучасний етап кримінології в Україні, основні пріоритетні напрямки наукових досліджень. Виокремлюються провідні суб'єкти кримінологічної науково-дослідної діяльності: Кримінологічна асоціація України, Координаційне бюро з проблем кримінології Національної академії правових наук України, секція кримінального права та кримінології Інституту держави і права імені

Корецького НАН України, Міжвідомчий науково-дослідний центр при Президентській координаційній раді з боротьби з корупцією та організованою злочинністю, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України.

Тематика цільових виступів:

1. Теорія соціальної диференціації.
2. Аболіціоністська кримінологія: основні положення та напрямки їх використання в кримінологічній практиці.
3. Миротворча кримінологія: основні положення та напрямки їх використання в кримінологічній практиці.
4. Радикальна кримінологія: основні положення та напрямки їх використання в кримінологічній практиці.

Теми рефератів:

1. Теорія аномії у поясненні причин злочинності.
2. Теорія гену злочинності.
3. Теорія конститутивної схильності до злочинів.
4. Теорія конфлікту культур.
5. Теорія природженого злочинця.
6. Теорія розумової відсталості злочинців.
7. Теорія соціальної дезорганізації.
8. Теорія стигматизації (інтерації).

Тема № 2: Методологія кримінологічної науки.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні засвоїти методологію кримінологічної науки, процес організації вивчення злочинності, програму і робочі етапи кримінологічного дослідження, збирання первинної інформації, обробку і аналіз зібраних матеріалів, інтерпретацію результатів дослідження та ін.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;
– 2 години заочна форма навчання.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Поняття методології кримінологічної науки.
2. Закони та категорії матеріалістичної діалектики і їх інтерпретація в кримінологічній теорії.
3. Екзистенціалізм та феноменологія як методи кримінології.
4. Концепція соціального натуралізму як методологічний базис кримінологічних досліджень.

Література:

1. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : НікаНова, 2012. – 318 с.
2. Веприцький Р. С. Феноменологія злочинності в регіоні : монографія / Р. С. Веприцький. – Х. : Золота миля, 2014. – 324 с.
3. Голіна В. В. Державне програмування і регіональне планування заходів

запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний ; за заг. ред. В. В. Голіни. – Х. : Право, 2012. – 304 с.

4. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : монографія / Ю. В. Орлов. – Харків : Діса Плюс, 2016. – 656 с.

5. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень / М. Т. Білуха. – К. : АБУ, 2002. – 480 с.

Методичні вказівки до питань:

1. Поняття методології кримінологічної науки.

Будь-яка галузь науки для дослідження явищ, що складають її предмет, використовує різноманітні прийоми, способи та засоби пізнання, які отримали узагальнену назву – методи дослідження.

Методологія – це вчення про методи наукового пізнання, їх суть, допустимість, результативність, критерії вибору тощо. Розрізняють загальну та галузеву методологію. Загальна методологія досліджує основоположні принципи вибору та застосування методів наукового дослідження будь-яких явищ чи об'єктів. Галузева методологія, або як її іще називають – спеціальна, це наука про методи пізнання, які використовуються для дослідження предмета певної конкретної галузі знань.

Методологія кримінологічної науки є однією з галузевих (спеціальних) методологій. Це вчення про методи, які використовують кримінологи для дослідження об'єктів та явищ, що складають предмет кримінології.

Метод кримінології – це спосіб, засіб дослідження об'єктів та явищ, що складають предмет кримінології.

Кримінологічна методика – це сукупність методів кримінології, що використовуються для дослідження явищ кримінологічного характеру.

Процедура кримінологічного дослідження – це певний порядок, послідовність, система дій і способів здійснення кримінологічного дослідження.

2. Закони та категорії матеріалістичної діалектики і їх інтерпретація в кримінологічній теорії.

Загальнонаукові методи застосовуються в кримінології з урахуванням особливостей предмету цієї науки та її змісту.

Внесок філософії марксизму у світову філософську думку не вичерпується створенням нової концепції суспільного розвитку. Марксистська філософія знаменує разом з тим і новий підхід до розуміння природи і людського пізнання. Філософію марксизму називають діалектичним матеріалізмом.

Закони та категорії матеріалістичної діалектики і їх інтерпретація в кримінологічній теорії розглядаються через

- 1) закон переходу кількості в якість і назад;
- 2) закон взаємного проникнення протилежностей;
- 3) закон заперечення заперечення.

3. Екзистенціалізм та феноменологія як методи кримінології.

Розглядаються визначальні риси екзистенціалізму:

- на перше місце висуваються категорії абсурдності буття, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті;
- особистість має протидіяти суспільству, державі, середовищу, ворожому «іншому», адже всі вони нав'язують їй свою волю, мораль, свої інтереси й ідеали;
- поняття відчуженості й абсурдності є взаємопов'язаними та взаємозумовленими в літературних творах екзистенціалістів;
- вищу життєву цінність екзистенціалісти вбачають у свободі особистості;
- існування людини тлумачиться як драма свободи;
- найчастіше в художніх творах застосовується прийом розповіді від першої особи.

Екзистенціалізм підкреслює, що людина відповідає за свої дії лише тоді, коли діє вільно, має свободу волі, вибору і засобів їхньої реалізації. Формами прояву людської свободи є творчість, ризик, пошук сенсу життя, гра та ін.

Розвиваючи суб'єктивістські традиції в нових історичних умовах, феноменологія заявила про себе однією з найунікальніших течій у філософії XX ст., яка на основі виробленого нею оригінального методу аналізу свідомості намагалась розв'язати основні філософські проблеми буття і пізнання. Раніше пояснити світ за допомогою аналізу структур свідомості намагались Декарт, Юм, Кант.

4. Концепція соціального натуралізму як методологічний базис кримінологічних досліджень.

Соціальний натуралізм – теорія, сутність якої полягає у визнанні існування соціальної форми природи, поряд з фізичною природою і біологічною природою. Ця теорія випливає з ідеї природної цілісності світу. Відповідно до вказаної ідеї усе суще на світі поділяється на три природи – феномени фізичної природи, феномени біологічної природи, феномени соціальної природи (теорія трьох природ). Тому соціальний натуралізм (або: "соціал-натуралізм"), на відміну від інших концепцій натуралізму, не є редукціонізмом, тобто не зводить існування соціальних феноменів до законів фізичної чи біологічної природи. Він «відкриває» існування третьої природи – соціальної, яка існує за власними, притаманними саме їй природними законами – законами соціальної природи. На основі цього розвивається так звана «теорія трьох природ». Соціальний натуралізм є підґрунтям сучасного натуралістичного світогляду, «основне питання» якого формулюється так: «Яка роль волі і свідомості людей у світі, що існує за законами природи?». З цієї теорії випливає необхідність конвергенції соціальних наук з науками природничими. Соціальні науки визнаються як особливий вид природничих наук, що відрізняється від фізичних і біологічних наук.

Тема № 3: Антична філософія як джерело доктрини кримінології.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні засвоїти кримінологічні ідеї античних мислителів Аристотеля, Демокрита, Платона, Сократа, а також антропоцентризм та

гуманізм як основу ліберальної моделі соціального управління, кримінологічної політики, генезу лібералізму, втілення його ідей в кримінологічній доктрині та практиці.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Політико-кримінологічні погляди Аристотеля, Демокрита, Сократа.
2. Політико-кримінологічні ідеї Платона.
3. Ідея антропоцентризму Протагора та її сучасне осмислення крізь призму завдань кримінологічної науки.
4. Антропоцентризм та гуманізм як основа ліберальної моделі соціального управління, кримінологічної політики.

Література:

1. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : НікаНова, 2012. – 318 с.
2. Попович М. Д. Антропоцентризм і гуманізм : минуле та сьогодення / М. Д. Попович // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : Наук. вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 40 (10). – С. 250–257.

Методичні вказівки до питань:

1. Політико-кримінологічні погляди Аристотеля, Демокрита, Сократа.

Кримінологія – відносно молода наука. Вона оформлюється як самостійна наприкінці 19 століття. Однак кримінологічні ідеї виникають задовго до формування науки у філософській літературі. В античні часи (приблизно VIII ст. до н. е. – IV ст. н. е.) багато філософів того часу розмірковували і над проблемами злочинності і шляхами її зменшення. Зокрема, Конфуцій (551 – 479 до н. е.), Піфагор (580 – 500 до н. е.), Демокрит (приблизно 460 – 370 роки до н. е.), Сократ (469 – 399 до н. е.), важливе значення надавали вихованню і моральним засадам, які можуть значно вплинути на окремі вчинки та поведінку дітей і молоді. Конфуцій, наприклад, наголошував на важливості виховання підданих прикладом правителя.

Сократ пов'язував моральність з розумом і відзначав, що доброчесність полягає у пізнанні добра. Він також вважав, що коріння злочинності слід шукати в поганому вихованні, недоліках системи освіти: людина поводить себе дурно тому, що не знає, в чому її благо.

З іншого боку, у Давній Греції особливе значення надавалось державному устрою як фактору, що зумовлює повагу до законів і їх виконання. Протагор (481 – 411 ст. до н. е.) відзначав, що суспільне життя є результатом політичного мистецтва. Мистецтво правителя полягає у створенні такого державного устрою, за якого всі люди будуть переконані в справедливості законів і будуть вважати за благо їх виконання.

Аристотель (384 – 322 до н. е.), описуючи в своїх працях практично всі галузі наукового пізнання, не залишав поза увагою і злочинність. До причин

злочинів він зараховував бідність, необґрунтовані привілеї певних соціальних верств і політичне безправ'я інших, національні протиріччя. Він засуджував культ багатства, відзначаючи, що найбільш великі злочини вчиняються через прагнення до надміру, а не через відсутність предметів першої необхідності. Серед засобів впливу на злочинність він виокремлював наступні соціальні фактори: справедливий державний устрій, стабільність законів, беззаперечну їх перевагу над посадовими особами, боротьбу з корупцією, розвиток економіки, який повинен забезпечувати високий рівень життя, активну участь всіх прошарків населення в різних соціальних справах. Підвалиною стабільності державного ладу Аристотель вважав належну систему виховання.

2. Політико-кримінологічні ідеї Платона.

Платон (427 – 347 або 348 до н. е.) у багатьох своїх творах розмірковував над проблемами права і законодавства. Він розвинув положення про соціальні перебудови як фактори, що перешкоджають злочинності, оскільки розглядав порушення законів як наслідок величезної хвороби держави, джерелами якої є міжусобиця і поляризація доходів бідних і багатих. На його думку, допустимим є чотирикратне перевищення майна заможних над бідними. Платон також вважав, що слід створювати законодавство, щоб випереджати події, тобто вперше звернув увагу на негативну роль безкарності як однієї із основних причин правопорушень. Він розглядав злочинців як морально хворих людей, а головним завданням правосуддя вважав лікування їх душ.

У підвалини своєї концепції Платон заклав три постулати. Перший постулат – прихильність до хибі є душевною хворобою, що руйнує і, зрештою, вбиває. Другий постулат – покарання за злочин слід розглядати як моральні ліки – не смачні, але корисні. Третій – для злочинця держава повинна бути "лікарем" чи джерелом і причиною його видужання.

3. Ідея антропоцентризму Протагора та її сучасне осмислення крізь призму завдань кримінологічної науки.

У Давній Греції особливе значення надавалось державному устрою як фактору, що зумовлює повагу до законів і їх виконання. Протагор (481 – 411 ст. до н. е.) відзначав, що суспільне життя є результатом політичного мистецтва. Мистецтво правителя полягає у створенні такого державного устрою, за якого всі люди будуть переконані в справедливості законів і будуть вважати за благо їх виконання.

4. Антропоцентризм та гуманізм як основа ліберальної моделі соціального управління, кримінологічної політики.

В цілому філософське мислення досліджуваного періоду прийнято називати антропоцентричним, в центрі уваги якого була людина, тоді як античність зосереджувала увагу на природно космічному житті, а в середні віки в основу брався Бог та пов'язана з ним ідея спасіння. Звідси – характерна риса світогляду епохи Відродження: орієнтація на мистецтво.

Поняття "гуманізм" (лат. humanism – людський, людський) у філософській літературі вживається у двох значеннях. В широкому – це система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, у більш вузькому – це прогресивна

течія західноєвропейської культури епохи Відродження, спрямована на утвердження поваги до гідності і розуму людини, її права на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей.

Тема № 4: Класична школа кримінального права як джерело доктрини кримінології.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні засвоїти кримінологічні засади епохи Просвітництва та класичної школи кримінального права, логіку загальноцивілізаційного підйому та її вплив на доктрину кримінології.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Епоха Просвітництва та класична школа кримінального права: логіка загальноцивілізаційного підйому та її вплив на доктрину кримінології.

2. Кримінологічні ідеї у працях Дж. Локка «Два трактати про правління» (1693 р.) та Г. Гроція «Про право війни і миру» (1725 р.) і їх сучасне осмислення.

3. Кримінологічна ідеї Ч. Беккарія у праці «Про злочини та покарання» (1764 р.) та їх сучасне осмислення.

4. Кримінологічні ідеї Ш.-Л. Монтеск'є у працях «Про дух законів» (1748 р.), «Міркування про причини величі та падіння римлян» (1734 р.) та їх сучасне осмислення.

Література:

1. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : НікаНова, 2012. – 318 с.

Методичні вказівки до питань:

1. Епоха Просвітництва та класична школа кримінального права: логіка загальноцивілізаційного підйому та її вплив на доктрину кримінології.

В епоху Просвітництва XVIII століття цілий ряд філософів, письменників та юристів виступили з нищівною критикою сваволі і жорстокості феодальної системи правосуддя. У центрі їхньої уваги виявилася проблема смертної кари, виправданість і доцільність її збереження в арсеналі засобів кримінального покарання на майбутнє, і, насамперед, питання про те, чи допустимо взагалі використовувати кваліфіковані види страти.

Кримінально-правові погляди цього кола мислителів, найбільш виразно подані в працях Ш. Монтеск'є, Ч. Беккарія і М. Вольтера, утворюють самостійний “освітньо-гуманістичний” або “прогуманістичний” напрямок в історії кримінального права, що істотно відрізняється від широковідомої “класичної” школи кримінального права щодо проблеми страти.

Прихильники цього напрямку вимагали, в протигагу феодальним законам, різко скоротити число діянь, що тягнуть за собою кримінальну репресію. Вони

вимагали скасувати страту або ж звести до мінімуму число злочинів, за які вона може бути призначена.

2. Кримінологічні ідеї у працях Дж. Локка «Два трактати про правління» (1693 р.) та Г. Гроція «Про право війни і миру» (1725 р.) і їх сучасне осмислення.

Ідеї попередження злочинності повернулись до робіт філософів в епоху Нового Часу. Запобігання вчиненню злочинів Джон Локк тісним чином пов'язував з сферою моралі та виховання. Він вважав, що для перемоги над злом злочину необхідно виховати нове покоління.

Локк став першим філософом, котрий став на шлях ретельного аналізу і систематизації пізнавальних можливостей людини, його судження, висловлені з цього приводу, не втратили своєї актуальності і в наш час.

Локк доводив, що всі ідеї, всі поняття, котрі людина має, виникають внаслідок дії предметів зовнішнього світу на органи відчуттів людини.

Дж.Локк відкинув вчення Декарта про природженість ідей. Якби ідеї у людей були б природженими, то тоді вони б мали однакові погляди на все, мали б однакові ідеї. Однак цього ми не спостерігаємо, зауважує філософ. Це тому, що такі ідеї просто не існують. Єдиним джерелом усіх ідей Локк оголосив відчуття людини. Ідеї, набуті на основі відчуттів, лише матеріал для знання, котрий є первинним. Без нього ніяке знання, ніякі ідеї – неможливі.

Виявити начала справедливості в міжнародних відносинах — ось та основна мета, якої прагне Г. Гроцій, проводячи своє дослідження. Безглузді жорстокість і підступ, що супроводжують війни між сучасними йому державами, зокрема Тридцятирічну війну, зустрічають осуд з боку Гроція. Він заявляє, що серця людей «втомлені війною», прагнуть встановлення загального миру.

Оскільки війнам між державами з тих чи інших причини запобігти неможливо, то вони, за глибоким переконанням Гроція, повинні вестися відповідно до принципів права і гуманності. Гроцій вступає в суперечку з тими, хто стверджує, ніби в міжнародних відносинах все вирішує сила і що під час війни всі закони припиняють свою дію. Він намагається інакше вирішити проблему співвідношення війни і миру. Вирішення цієї глобальної проблеми стикалося з розв'язанням питання про те, чим узагалі є право. Працюючи над цим, Гроцій висловлює думку про існування двох видів права: норм, що виникли «шляхом встановлення», і норм, що випливають «із самої природи».

3. Кримінологічна ідеї Ч. Беккарія у праці «Про злочини та покарання» (1764 р.) та їх сучасне осмислення.

Вирішальну роль у боротьбі зі стратою як основним методом кримінальної репресії призначено було відіграти іншому представнику прогуманістичного напрямку в кримінальному праві, італійському просвітителю, юристу і публіцисту Чезаре Беккарія.

Проти страти, за словами Ч. Беккарія, служить та обставина, що вона подає приклад жорстокості і тим самим сприяє вчиненню нових злочинів.

Цей аргумент згодом зайняв важливе місце в арсеналі противників страти, але й без нього аргументація на користь скасування страти в книзі “Про

злочини і покарання” виглядала дуже переконливою. Виступ Ч. Беккарія в епоху свавілля феодальної юстиції, коли страта була чи не основною мірою покарання, мав і інші важливі наслідки: показуючи її непотрібність і безглуздість, Ч. Беккарія завдавав удару по всьому феодальному правосуддю і по тій правосвідомості, що формувалася під її впливом.

4. Кримінологічні ідеї Ш.-Л. Монтеस्क'є у працях «Про дух законів» (1748 р.), «Міркування про причини величі та падіння римлян» (1734 р.) та їх сучасне осмислення.

Засновником прогуманістичного напрямку був видатний французький мислитель XVIII століття Ш. Монтеस्क'є. Він вказував на зв'язок кримінальної політики з державним ладом, із загальним характером політичного режиму в країні. При цьому, на думку Монтеस्क'є, чим більше деспотична держава, тим суворіші покарання; чим більшими свободами користуються громадяни, тим поміркованіші покарання. Але на відміну від своїх учнів та послідовників, Ш. Монтеस्क'є не виступав із вимогою скасування страти.

Тема № 5: Позитивізм в доктрині кримінології: історія та сучасність.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) мають з'ясувати значущі аспекти психологічного, соціологічного, антропологічного позитивізму та їх вплив на кримінологічні концепції XIX – сер. XX ст.ст. В тому числі, статистичні дослідження злочинності А. Геррі та А. Кетле, пояснення генези злочинної поведінки у працях Й. Брейера, З. Фрейда, К. Юнга (психоаналітичні концепції злочинів), кримінологічну спадщину Р. Гарофало, Ф. Граматика, Ч. Ломброзо, Б. Скіннера, та Е. Феррі, кримінологічні погляди вітчизняних дореволюційних вчених (М. Генрет, А. А. Жижиленко, С. В. Познишев) та ін.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Психологічний, соціологічний, антропологічний позитивізм та їх вплив на кримінологічні концепції XIX – сер. XX ст.ст.

2. Пояснення генези злочинної поведінки у працях Й. Брейера, З. Фрейда, К. Юнга (психоаналітичні концепції злочинів).

3. Клінічна кримінологія. Кримінологічна спадщина Р. Гарофало, Ф. Граматика, Ч. Ломброзо, Б. Скіннера, та Е. Феррі.

4. Закономірності розвитку соціологічного позитивізму в кримінології.

Література:

1. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : НікаНова, 2012. – 318 с.

2. Рущенко І. П. Соціологія злочинності : монографія / І. П. Рущенко. – Х. : Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. – 546 с.

Методичні вказівки до питань:

1. Психологічний, соціологічний, антропологічний позитивізм та їх вплив на кримінологічні концепції XIX – сер. XX ст.ст.

До передумов виникнення позитивістського періоду належать, з одного боку, значне поширення злочинності в середині XIX ст., яке позначалось на європейському суспільстві, а з іншого – стрімкий розвиток природничих і гуманітарних наук. У науки, що вивчали людину, почали впроваджуватися прийоми з точних дисциплін, що спричинилося до виникнення антропології, соціології та статистики. Методологічною основою кримінологічних вчень позитивістського періоду була філософія позитивізму, яка виникла в першій третині XIX ст. і намагалася зібрати позитивний, кількісно визначений матеріал про різні аспекти життя суспільства.

Від науки класичного періоду позитивістська кримінологія відрізнялася широким застосуванням статистичних та інших фактичних даних про вчинені злочини.

Позитивістська кримінологія розвивалась у двох основних напрямках – біологічному та соціологічному. Незважаючи на суттєву відмінність поглядів “крайніх” представників цих напрямів, межа між ними з часом дещо розмилась і відбулося взаємне проникнення, яке виявилось, зокрема, у появі психологічних теорій кримінології.

2. Пояснення генези злочинної поведінки у працях Й. Брейера, З. Фрейда, К. Юнга (психоаналітичні концепції злочинів).

Людина, на думку Зигмунд Фрейда «не є господарем у себе вдома», тобто не свідомість керує її вчинками: рушійною силою поведінки виявляються неусвідомлювані імпульси, що йдуть із глибин підсвідомості. Людина зазвичай навіть не підозрює про їх вплив на її вчинки.

Зазвичай сутність теорії З. Фрейда розкривають за допомогою трьох понять: Воно, Я і Понад-Я (по латинської термінології: Ід, Его і супер-Его). Воно складається з двох основоположних інстинктів: самозбереження, різновидом якого є сексуальність, і руйнування. інстинкт руйнування може бути спрямований як всередину (прикладом цього по Фрейду є совість або самогубство), так і зовні (агресія). В основі функціонування Воно - принцип задоволення. Воно ірраціонально и аморально.

В Я Фрейд виділяє частину, яку він називає Я-ідеалом, або понад-Я. Схематично сутність взаємин Я і над-Я Фрейд висловлює двома імперативами: «Ти повинен бути таким» і «Таким ти не смієш бути». Над-Я акумулює традиції та ідеали минулого. Заповіді і заповіти батьків, вчителів і авторитетів зберігають свою силу в Я-ідеалі і здійснюють моральну цензуру. Незгода між вимогами совісті і діями Я відчувається як почуття провини. Таким чином, саме в над-Я акумулюються контролюючі впливи суспільства і вплив культури.

К. Юнг виділяв у несвідомому дві складові: особисте несвідоме і колективне несвідоме. Колективне несвідоме, на його думку, дозволяє пояснити причини злочинності: вони є результатом досвіду людського співжиття, переживаннями минулого у підсвідомості.

3. Клінічна кримінологія. Кримінологічна спадщина Р. Гарофало, Ф. Граматика, Ч. Ломброзо, Б. Скіннера, та Е. Феррі.

Засновником позитивізму у кримінології взагалі і біологічного напрямку

зокрема був італійський вчений Ч. Ломброзо (1835-1909). Він очолив антропологічну (туринську) школу і 1876 року видав працю “Злочинна людина”. Працюючи лікарем в’язниці у Турині, він дослідив значну кількість ув’язнених за допомогою антропологічних методів вимірювання й опису їх зовнішності. У результаті спостережень він дійшов висновку, що типового злочинця можна розпізнати за певними фізичними ознаками: скошеним чолом, нерозвинутими мочками вух, складками на обличчі, підвищеною або зниженою чутливістю до болю та ін.

Ч. Ломброзо розробив класифікацію злочинців, яка й донині позначається на спробах кримінологів систематизувати злочинців у групи. До його класифікації входили такі групи злочинців: природжені; душевнохворі; за пристрастю, до яких належать і “політичні маніяки”; випадкові.

Посилаючись на власні дослідження, Ч. Ломброзо вважав, що приблизно по одній третині припадає на ув’язнених з атавістичними рисами, на граничний біологічний вид і на випадкових злочинців, не схильних до рецидиву. Головною Ч. Ломброзо вважав тезу про існування анатомічного типу природженого злочинця, тобто людини, злочинність якої визначається наперед її певною низькою фізичною організацією, атавізмом або дегенерацією. Проте ретельні дослідження злочинців у багатьох країнах, у тому числі й у Росії, не підтвердили висновків вченого.

Ще за життя Ч. Ломброзо висунуті ним теоретичні положення уточнили й доповнили його учні Е. Феррі й Р. Гарофало. Зокрема, Е. Феррі пропонував надати інституту покарання тільки захисного або запобіжного характеру. Він пропонував розглядати в ідеалі злочин як хворобу, а каральну систему – як клініку. Ці послідовники Ч. Ломброзо великого значення надавали біологічній зумовленості злочину. Разом з тим Е. Феррі фундаментально схарактеризував вплив на злочинність соціальних, економічних та політичних факторів. У такий спосіб було закладено основу для соціологічних та психологічних розробок. Вплив представників туринської школи на окремих дослідників наступних поколінь кримінологів виявився, зокрема, у запереченні ними принципу моральної відповідальності злочинця й відмові сприймати покарання як відплату.

4. Закономірності розвитку соціологічного позитивізму в кримінології.

Соціологічний напрям на початкових етапах був репрезентований теоріями соціальної дезорганізації і диференціального зв’язку.

Теорія соціальної дезорганізації пояснює злочинність на соціальному рівні й ставить психологію злочинця в залежність від процесу функціонування суспільства загалом. Цю теорію заснував французький соціолог Е. Дюркгейм (1858-1917), ідеї якого розвинув і доповнив американський вчений Р. Мертон. Методологічною основою цієї теорії є соціологія.

Е. Дюркгейм стверджував, що на індивіда впливають “соціальні фактори”, до яких належать зовнішні стосовно нього образи мислення, дій. Вчений виходив з того, що колективні схильності не є сумою схильностей окремих індивідів, а становлять щось інше, ніж суму поглядів окремих людей. На його

думку, суспільна мораль завжди суворіша й безкомпромісніша, ніж індивідуальна. Мораль суспільства диктує конкретним людям правила поведінки.

Теорію диференціального зв'язку розробив французький вчений Г. Тард (1843-1904). На відміну від Ч. Ломброзо у праці “Закони наслідування” Г. Тард пояснює звикання до злочинної поведінки дією психологічних механізмів навчання й наслідування. Власне теорію диференціального зв'язку сформулював американський вчений Е. Сатерленд у праці “Принципи кримінології”. Методологічною базою цієї теорії є соціальна психологія як наука про малі соціальні групи. Теорія Е. Сатерленда спрямована на пояснення індивідуальної злочинної поведінки. Згідно з цією теорією злочинна поведінка виникає в результаті зв'язку окремих людей або груп з моделями злочинної поведінки. Що стійкіші ці зв'язки, то вірогідніше, що певний індивід стане злочинцем. Злочинній поведінці вчать у процесі спілкування, здебільшого у групах; при цьому багато що залежить від тривалості й інтенсивності контактів. Навчання злочинній поведінці не відрізняється від звичайного навчання. Теорія диференціального зв'язку високо оцінюється у світовій і особливо в американській кримінології. Разом з тим розглядувана теорія не позбавлена недоліків. Ґрунтуючись на положеннях цієї теорії, неможливо пояснити, чому окремі люди, які все життя прожили серед злочинців, ніколи не вчинили злочину і, навпаки, людина із законослухняного середовища вчиняє злочин. Теза про навчання злочинній поведінці не застосовна до ситуативних злочинців. Теорія диференціального зв'язку не враховує індивідуальних особливостей особи і притаманну їй вибірковість поведінки.

Тематика цільових виступів:

1. Статистичні дослідження злочинності А. Геррі та А. Кетле.
2. Кримінологічні погляди Г. Тарда.
3. Теорія небезпечного стану Ж. Пінаталя.
4. Концепції розумової відсталості злочинців (Г. Годдард), конституційної схильності до злочину (М. Шлапп, Е. Хуттон).
5. Концепції гормональної, нейронної та генетичної зумовленості злочинної поведінки (М. Ашберг, Й. Ланге, П. Нордстрьом, Е. Подольські, М. Штумпфль).
6. Закономірності розвитку соціологічного позитивізму в кримінології.
7. Теорія аномії (Е. Дюркгейм, Р. Мертон).
8. Теорія соціальної диференціації, інтеракції (Е. Сазерленд).
9. Теорія стигматизації (Г. Беккер, Е. Лемерт, Дж. Г. Мід Ф. Танненбаум).
10. Теорія конфлікту культур (Т. Селлін).
11. Теорія «розбитих вікон» (Дж. Келлінг, Дж. Уилсон) у поясненні причин злочинності та механізму криміналізації особистості.
12. Кримінологічні погляди вітчизняних дореволюційних вчених (М. Генрет, А. А. Жижиленко, С. В. Познишев)..

Тема № 6: Напрями розвитку сучасних методик кримінологічних досліджень.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні засвоїти статистичний, системний, інституційний, інтегративний підходи до розуміння злочинності, взаємозв'язок злочинності і глобалізації, а також злочинності і глокалізації.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;
– 2 години заочна форма навчання.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Статистичний підхід до розуміння злочинності (радянська кримінологічна традиція).
2. Системний підхід до розуміння злочинності.
3. Інституційний підхід до розуміння злочинності.
4. Діяльнісний підхід до розуміння злочинності.
5. Злочинність і глобалізація.

Література:

1. Бандурка О. М. Злочинність в Україні : економіко-кримінологічний аналіз : монографія / О. М. Бандурка, М. М. Зацеркляний, Р. С. Веприцький / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. – Х. : Золота миля, 2013. – 264 с.
2. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : НікаНова, 2012. – 318 с.
3. Кримінологічний довідник / за наук. ред. Бандурки О. М.; за заг. ред. Джужі О. М. та Литвинова О.М.: довідкове видання. – Х.: Діса Плюс, 2013. – 412 с.
4. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / О. М. Литвинов. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2010. – 446 с.
5. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : монографія / Ю. В. Орлов. – Харків : Діса Плюс, 2016. – 656 с.

Методичні вказівки до питань:

1. **Статистичний підхід до розуміння злочинності (радянська кримінологічна традиція).**

«Злочинність» - центральне поняття кримінології. Це і науковий термін, і термін щоденної мови, і практичної політики, що створює суттєві складнощі в його однозначному розумінні. Немалу роль при цьому відіграють, певно, і концептуальні принципи кримінології у поясненні злочинності, які сформувалися у процесі розвитку цієї науки.

Злочинність – відносно масове, історично мінливе соціальне явище, яке має кримінально-правовий характер і складається із сукупності злочинів, які вчинюються у відповідній державі за певний період часу

2. **Системний підхід до розуміння злочинності.**

Розвиток сучасної кримінологічної думки передбачає удосконалення пізнавального інструментарію, зокрема понятійного апарату. Система категорій і понять має адекватно відбивати кримінальну реальність (злочинність), відображати її соціальну сутність, закономірності і тенденції розвитку. Передумовами ревізії існуючої системи кримінологічних понять виступає оновлення теоретико-методологічних підходів пізнання кримінальної дійсності. На сьогодні досить складно оперувати виробленим за радянської епохи (у дусі загально-філософської концепції діалектичного матеріалізму, лінійної причинності), концептуальним поняттям злочинності, яке мало відповідає сучасним методологічним орієнтирам, існуючій суспільно-політичній формації, соціокультурній практиці життєдіяльності людей. Методологічне оновлення кримінологічних знань про центральний предмет її дослідження – злочинність, повинно відбуватися у руслі загально філософських людиноцентристських пріоритетів та системного підходу до пізнання реальності.

3. Інституційний підхід до розуміння злочинності.

Інституційний підхід допоміг визначити злочин і злочинність по відношенню до чинних у суспільстві інституційних комплексів і таким шляхом пояснити їх мінливий історичний характер, нарешті, на прикладі сучасної України дозволив окреслити можливі варіанти розвитку криміногенної ситуації в залежності від процесів інституалізації та деінституалізації у перехідний період.

Інституціональний підхід до вивчення злочину і покарання, таким чином, є питанням методологічним, а інституціональні теорії, з позиції яких тлумачать злочинність, обов'язково відображають не тільки за-гальні закономірності, але й специфіку місця і часу соціального буття та наповнюються різним змістом. З огляду на це варто зазначити, що сліпе запозичення концепцій, адаптованих до умов різних країн та історичних періодів, безумовно, контрпродуктивне, проте освоєння методологічного підходу, розробленого у контексті цих концепцій, може дати цінний інструментарій для наукового пошуку і важливих практичних рішень у протистоянні злочинності. Це особливо важливо в умовах пострадянських країн, які за історичними мірками миттєво опинилися на «руїнах» не тільки свого соціального устрою, але й ба-гатьох наукових, зокрема кримінологічних, догматів.

4. Діяльнісний підхід до розуміння злочинності.

Загальновизнано, що основною формою людської активності є практична діяльність, спрямована на задоволення різноманітних потреб, перетворення матеріального світу, суспільних відносин і самої особистості. Твердження про те, що людина формується в процесі біопсихологічної та соціальної еволюції, основою якої є діяльність у різних її формах, можна визнати аксіомою. Оскільки виникнення й розвиток соціальних систем є продуктом людської активності, злочинність у широкому соціальному контексті реалізується через прояв цієї активності – діяльність людини. Отже, аналіз злочинної поведінки як одного з найпоширеніших видів соціальної активності не можливий без звернення до соціальних і психологічних аспектів категорії «діяльність».

5. Злочинність і глобалізація.

У сучасних умовах суспільство розвивається в руслі глобалізаційних процесів, які зачіпають життя кожної людини, кожної країни і світу в цілому. Глобалізація – це загальний і багатосторонній процес культурної, ідеологічної і економічної інтеграції держав, державних об'єднань, національної і етнічної єдності. Через складність цього феномену і багатоаспектність його проявів він привертає увагу багатьох учених різних галузей, в т.ч. кримінологів. Віддзеркаленням і складовою частиною глобалізації є процес криміналізації. Процес інтенсивної криміналізації суспільних стосунків у глобалізованому світі та його різних регіонах і країнах – одна з ознак теперішнього часу. На жаль, деякі індивіди та об'єднання вважають криміналізацію суспільних стосунків явищем, яке цілком відповідає сучасним реаліям суспільства і є прийнятним. І дійсно, в умовах глобалізації політичних, економічних, інформаційних і комунікативних процесів відбувається трансформація національної злочинності в транснаціональні міжнародні форми. Глобалізація злочинності зараз ставиться в один ряд з проблемами глобального потепління і поширення зброї масового ураження. І це справедливо, тому що з кожним роком соціальна ціна для світової спільноти від злочинності та, в свою чергу, сума коштів, що відраховуються на боротьбу із цим явищем, неухильно ростуть, так само як і зростає кількість жертв, постраждалих від злочинів. Проблема полягає в тому, що якщо раніше злочинність утримувалася в рамках однієї країни і мала при цьому національні особливості, урегульовані відповідною владою, то тепер злочинність має наддержавні особливості розвитку. У зв'язку з цим очевидно, що злочинність трансформується за новими, далеко не вивченими законами власного розвитку.

Тема № 7: Детермінація злочинності як об'єкт кримінологічного пізнання.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні усвідомити, що ця тема має теоретичний зміст, але її вивчення має безпосереднє практичне значення.

Аспірант (ад'юнкт) повинен використовувати свої філософські знання про причинний зв'язок. Треба відрізнити причину від умов.

Щодо умов, то їх треба розділити на дві групи - об'єктивні та суб'єктивні. Головне, треба усвідомити існування взаємного зв'язку між причинами та умовами злочинності та зворотного впливу злочинності на криміногенні фактори.

Ознайомлення з теоріями причин та умов злочинності дає можливість зрозуміти, що діяльність органів внутрішніх справ має вплинути на деякі суб'єктивні умови злочинності, але вона не зможе усунути її історично обумовлені об'єктивні фактори, а тому звинувачення, які висувуються на адресу міліції, яка, мовляв, винна в зростанні злочинності, найчастіше є безпідставними і свідчать про кримінологічну безграмотність.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

– 2 години заочна форма навчання.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Поняття та методологічні засади вивчення детермінації злочинності.
2. Основні принципи та закони діалектичного детермінізму у їх застосування до кримінологічних проблем.
3. Види детермінаційних зв'язків між явищами і процесами: причинний, обумовлюючий, функціональний, статистичний, кореляційний зв'язок станів.
4. Антропологічні, психологічні, соціологічні, економічні, природничі теорії детермінації злочинності.

Література:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 1 . – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2010.

Методичні вказівки:

1. Поняття та методологічні засади вивчення детермінації злочинності.

Зрозуміти глибинні сутнісні якості злочинності, а також організувати ефективну систему протидії їй неможливо без з'ясування того, які ж фактори і як саме впливають на її виникнення, зміни. Відповідь на означене питання залежить від усвідомлення природи злочинності як динамічного феномену, який включений до складно-організованої соціальної системи, де переплітаються численні чинники об'єктивного і суб'єктивного характеру, існують певні тенденції і закономірності розвитку як системи в цілому, так і окремих її складових.

2. Основні принципи та закони діалектичного детермінізму у їх застосування до кримінологічних проблем.

Власне поняття «детермінація» в кримінології тлумачиться не завжди однаково. Така ситуація зумовлена різними методологічними підходами до розуміння природи та механізму зв'язків між явищами та процесами. Однак, найбільш визнаною та обґрунтованою в науці є методологія діалектичного детермінізму, яка заснована на визнанні: а) наявності універсального зв'язку між процесами та явищами; б) історичної їх обумовленості; в) наявності внутрішніх протиріч як джерела руху матерії, в тому числі соціальної; г) системного підходу до дослідження процесів та явищ.

3. Види детермінаційних зв'язків між явищами і процесами: причинний, обумовлюючий, функціональний, статистичний, кореляційний зв'язок станів.

Процес детермінації злочинності є складною взаємодією різних форм зв'язків:

- функціональних;
- статистичних;
- зв'язків стану;
- причинових тощо.

Функціональна залежність показує об'єктивну відповідність, зіставність і

зміну двох факторів. Наприклад, збільшення безробіття в регіоні одночасно породжує і зростання кількості крадіжок з метою задоволення необхідних потреб, і зниження купівельного попиту. Звісно, що таке зниження купівельного попиту та зростання крадіжок пов'язані між собою не настільки, що одне з цих явищ породжує інше. Зв'язок тут не причиновий, а функціональний, тому що обидва ці явища походять від безробіття.

Статистичний зв'язок полягає в зміні характеру розподілу одного фактора залежно від зміни іншого. Скажімо, збільшення кількості злочинів зі збільшенням кількості населення.

Окремий випадок статистичного зв'язку - кореляційна залежність. При цьому за основу береться середнє значення фактора, явища.

Якщо виявляється, що розподіл одного явища прямо пропорційний розподілові іншого, кореляція має більш тісний характер, коли ж навпаки, то говорять, що зв'язок між цими двома явищами мало ймовірний. Коефіцієнт кореляції має значення від 0 до 1, і чим він ближчий до 1, тим сильніший зв'язок між явищами.

Зв'язок станів характеризується тим, що один стан якогось явища в певний момент при конкретних умовах завжди визначає стан цього явища в інший момент. Зв'язок стану визначається як відношення різних станів однієї і тієї ж речі, системи, цілого. У кримінології такий зв'язок можна прослідкувати між станом, структурою та динамікою злочинності. Зміна стану одного з них веде до зміни іншого.

4. Антропологічні, психологічні, соціологічні, економічні, природничі теорії детермінації злочинності.

Оцінюючи перспективи розвитку злочинності в країнах з високорозвиненою ринковою економікою, чимало сучасних західних кримінологів розраховують на краще. Це пояснюється, насамперед, тим, що в останні роки стабілізувався рівень злочинності неповнолітніх. Посилено контроль за в'їздом осіб з країн із нестабільною економічною та політичною ситуацією. Багато уваги приділяється поліпшенню технічного оснащення поліції, активно впроваджуються в практику електронні системи захисту майна громадян, все більшою популярністю користуються приватні правоохоронні служби. У низці високорозвинених країн поліпшуються показники розкриття злочинів, передусім небезпечних посягань на життя і здоров'я громадян. Це, в свою чергу, сприяє зростанню авторитету правоохоронних органів серед населення, яке виявляє велику активність і готовність до співробітництва з поліцією.

У доповідях, які були зроблені на останніх Міжнародних кримінологічних конгресах та у наукових розробках сучасних західних кримінологів структурні зміни в злочинності пов'язуються з характером політичних, економічних і соціальних перетворень у світі. В цьому світлі центральні місця займають антропологічні, психологічні, соціологічні, економічні, природничі теорії детермінації злочинності.

Тематика цільових виступів:

1. Основні принципи та закони діалектичного детермінізму у їх застосування до кримінологічних проблем.
2. Зворотній зв'язок між злочинністю і факторами, що її породжують.
3. Самодетермінація злочинності.
4. Механізм криміногенної детермінації.

Тема № 8: Вчення про особистість злочинця як складова доктрини кримінології.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні усвідомити, що тема «Кримінологічне вчення про особу злочинця» продовжує і конкретизує попередню тему про причини та умови злочинності.

Вивчаючи цю тему, потрібно насамперед розібратись у змісті соціальної сутності особи, яка вчинила злочин.

Дуже важливим є питання про співвідношення і взаємодію соціального та біологічного в структурі особи суб'єктів, які вчинили злочини.

Морально-психологічною ознакою особи злочинця є вади його характеру – етичні, вольові, емоційні, інтелектуальні, а також особливості темпераменту.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

– 2 години заочна форма навчання.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Поняття особистості та особи злочинця. Структура особистості злочинця.
2. Обсяг, рівні, межі та способи вивчення особи злочинця в кримінології.
3. Дискусія про співвідношення соціального і біологічного в особі злочинця.
4. Джерела та методи отримання інформації про особу злочинця.

Література:

1. Будіянський М.Ф. Кримінальна психологія: Навч. посібник. – Одеса: Фенікс, 2013.
2. Медведєв В.С. Кримінальна психологія: Підручник. – К.: Атіка, 2014.

Методичні вказівки:

- 1. Поняття особистості та особи злочинця. Структура особистості злочинця.**

Окремий злочин та злочинність в цілому не можна розглядати без їх авторів, тобто осіб, що вчиняють ці злочини. Саме люди вчиняють ці небезпечні вчинки. Дослідженням особистості людини взагалі та особистості злочинця зокрема займаються представники різних наук: філософії, психології, соціології, окремих юридичних дисциплін та кримінології. При дослідженні особистості кожна з цих наук має свою мету. Метою дослідження особистості злочинця для кримінології є встановлення основних характеристик осіб, які

вчиняють певні злочини і розробка конкретних заходів, які спрямовані на виправлення таких осіб.

2. Обсяг, рівні, межі та способи вивчення особи злочинця в кримінології.

Розробляючи методи вивчення особи злочинця, кримінологи не обмежуються тільки своїми дослідженнями. Для створення наукової основи боротьби зі злочинністю враховуються психологічні, педагогічні та інші знання, які допомагають визначити мотиви і мету вчинення злочину, а також засоби впливу на особу злочинця. В діяльності правоохоронних органів не обійтися без кримінально-правових, кримінально-процесуальних і пенітенціарних характеристик особи злочинця. Треба мати також на увазі, що багато ознак особи злочинця (вік, осудність, судимість, службове становище тощо) законодавець відносить до складу злочину. Ступінь вини й індивідуалізація покарання залежать від пом'якшуючих чи обтяжуючих відповідальність обставин (ст.ст. 66 і 67 КК України). Кримінологічні дані про особу злочинця допомагають правильно вирішити питання про її звільнення від кримінальної відповідальності (розділ IX КК) або покарання (розділ XII КК). Відомості про особу злочинця відіграють неабияку роль при провадженні попереднього слідства, виявленні причин і умов злочинів та застосуванні заходів щодо їх усунення.

3. Дискусія про співвідношення соціального і біологічного в особі злочинця.

Питання про співвідношення соціального й біологічного в особі злочинця дискутується протягом усього розвитку науки кримінології. Вирішення цього питання полягає у визначенні, що саме впливає на злочинну поведінку особи — якості, що були набуті особою протягом життя або які вона успадкувала. Це питання для кримінології має принципове значення, оскільки від його вирішення залежать рекомендації щодо обрання шляхів і засобів впливу на злочинність.

Якщо виходити з положень вульгарного матеріалізму (все залежить тільки від зовнішнього середовища), то відповідно особа злочинця виникає тільки внаслідок впливу зовнішнього середовища, і подолання злочинності залежить тільки від усунення відповідних соціальних факторів. У такому разі неможливо обґрунтувати відповідальність і заходи, спрямовані на коригування особистісних характеристик.

Аналогічною буде ситуація, якщо виходити з тези про те, що злочинна поведінка зумовлена тільки біологічними факторами. У таких випадках особиста відповідальність втрачає будь-який сенс з таких міркувань: якщо генетичні або інші біологічні особливості особи однозначно визначають характер її злочинної поведінки і позбавляють її можливості вибрати інший вид поведінки, таку особу не можна визнати суб'єктом злочину.

4. Джерела та методи отримання інформації про особу злочинця.

Для вивчення особистості злочинця в практичних цілях використовуються в основному ті ж джерела і методи отримання та обробки інформації, які

застосовуються з метою аналізу злочинності та її причин. Статистичні картки форми 2 (на особу, яка вчинила злочин) і відповідні звіти містять відомості про стать, вік, громадянство, освіту, соціальне та посадове положенні, а також колишні судимості, характері, мотивах і цілях злочинної діяльності, дій, ролі у злочині (виконавець, організатор, підбурювач, пособник) та інших ознаках особи злочинців, а також про вчинені ними кримінально карних діяннях. Статистично фіксуються дані про осіб, які вчинили злочин у стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння, що є хронічними алкоголіками, наркоманами, токсикоманами. Деякі позиції статистичних карток і звітів прямо або побічно характеризують соціальне середовище і конкретні життєві ситуації, в яких опинилися особи, які вчинили злочини.

Приділяється увага також і іншим джерелам та методи отримання інформації про особу злочинця.

Тема № 9: Механізм індивідуальної злочинної поведінки: доктринальна характеристика.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) мають з'ясувати кримінологічно значущі аспекти індивідуальної злочинної поведінки, зокрема – її співвідношення з кримінально-правовим поняттям «злочин», механізму злочинної поведінки, який охоплює стадії актуалізації потреби, формування мотиву, цілепокладання, прийняття рішення про вчинення злочину, його планування, реалізацію прийнятого рішення та постзлочинну поведінку. Треба також засвоїти поняття мотивації поведінки та такі її складові як потреби, воля, мета.

Необхідно мати на увазі, що хоча особа формується під впливом двох потоків інформації – генетичної та соціальної. Разом з тим, розгортання індивідуальної злочинної поведінки багато в чому залежить від зовнішньої обстановки – ситуації вчинення злочину, криміногенної ситуації. З'ясування підлягають причини та умови окремого злочину.

Акцентується увага на тому, що в механізмі вчинення злочину суттєву детермінацій роль останньої може відігравати поведінка жертви злочину та низка її ознак. Відтак, курсант має засвоїти, що відносно окремою підгалуззю кримінології є віктимологія, яка вивчає поведінку жертви. З'ясовується поняття, види, значення віктимної поведінки, віктимізації.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

– 2 години заочна форма навчання.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Поняття та природа механізму індивідуальної злочинної поведінки як аналітичної категорії та онтологічного модусу.
2. Доктринальні підходи до визначення елементів механізму індивідуальної злочинної поведінки.
3. Криміногенна ситуація. Види криміногенних ситуацій за джерелом виникнення та за змістом.

4. Посткримінальна поведінка: поняття, сутність, зміст та її роль в циклічності злочинної активності.

Література:

1. Туляков В.О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми). – Одеса: Юрид. літ., 2010. – С. 67-98.
9. Кримінологічна віктимологія: Навчальний посібник / Моїсєєв Є.М., Джужа О.М., Василевич В.В. та ін.; За заг. ред. проф. О.М. Джужі. – К.: Атіка, 2016. – С. 9-67.
10. Литвинов О.М. Віктимізація: фактори, аналіз, заходи протидії. Навчальний посібник. – Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. – С. 3-48, 67-91.
11. Кримінологія. (Загальна частина): навчальний посібник / Кол. авторів Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х: Вид-во ХНУВС, 2010. – С. 110-127.

Методичні вказівки:

1. Поняття та природа механізму індивідуальної злочинної поведінки як аналітичної категорії та онтологічного модусу.

В даному питанні розглядається зміст причин і умов індивідуальної злочинної поведінки, їх співвідношення з детермінантами злочинності, обставини, що впливають на формування негативної спрямованості особи. Форми процесу засвоєння інформації, що має значення в становленні антигромадської орієнтації особи. Джерела соціальної інформації, що визначають моральне формування злочинця: суспільство в цілому, малі соціальні групи (сім'я, побутове оточення, навчально-виробничі колективи, неформальні об'єднання антигромадської спрямованості, референтна група і окрема особа), власне «я» людини. Роль біологічних факторів і природного середовища в генезисі індивідуальної злочинної поведінки.

2. Доктринальні підходи до визначення елементів механізму індивідуальної злочинної поведінки.

Аналізуються поняття та елементи механізму індивідуальної злочинної поведінки. Діяльність слідчого з виявлення механізму конкретного злочину.

Поняття конкретної життєвої ситуації, її роль в індивідуальній злочинній поведінці. Класифікація конкретних життєвих ситуацій за джерелами створення, змістом і іншими підставами. Типові обставини, що сприяють вчиненню злочинів, маючи найбільшу питому вагу в структурі злочинності. Приводи до вчинення злочинів.

3. Традиційний та ліберальний погляди у кримінологічній характеристиці проституції.

У вузькому розумінні криміногенна ситуація – сукупність різних за своєю природою об'єктивних обставин, які внаслідок взаємодії з особою призвели до виникнення певного злочину. За характером впливу на дії злочинця К. с. може бути такою, що провокує винну особу до скоєння злочину, або такою, що

полегшує його злочинну поведінку. Обставинами провокуючого характеру можуть бути матеріальні, житлові та ін. життєві ускладнення винної особи, а також неправомірною поведінкою потерпілого щодо даної особи, негативний вплив дорослих осіб на злочинну поведінку неповнолітнього тощо. До обставин, що полегшують скоєне, належать прорахунки фінансової, господарської та ін. діяльності певного підприємства чи цілої галузі, незадовільний стан контролю, відсутність засобів сигналізації на об'єктах зберігання матеріальних цінностей тощо. Криміногенна ситуація може поширюватися на значну територію чи концентруватися на обмеженому просторі, мати тривалий чи короткочасний характер, бути локальною, зачіпати лише певну особу чи все населення.

У ширшому розумінні – сукупність обставин, що характеризують рівень злочинності у регіоні, сфері життєдіяльності, галузі господарства тощо, а також комплекс взаємопов'язаних чинників і явищ економічного, соціального, етико-психологічного. характеру (алкоголізм, наркоманія та ін. явища, що стосуються злочинності). Криміногенна ситуація може оцінюватись як звичайна, складна і дуже складна.

4. Посткримінальна поведінка: поняття, сутність, зміст та її роль в циклічності злочинної активності.

Посткримінальна поведінка – це усвідомлені або неусвідомлені дії, що здійснюються винною особою після вчинення злочину і певним чином пов'язані з ним. Після вчинення злочину винна особа аналізує наслідки своїх злочинних дій, моделює свою наступну поведінку, розпоряджається придбаним злочинним шляхом майном, приховує сліди злочину, вживає заходи для того, щоб його не викрили і не притягли до кримінальної відповідальності. Постзлочинна діяльність – це діяльність особи після вчинення злочину, яка знаходиться в каузальному зв'язку з вчиненням нею делікту. Вона не обмежується рамками способів приховування злочину або протидією розслідуванню. Її слід розглядати в двох аспектах: по-перше, як постзлочинну діяльність особи до моменту діяльності правоохоронних органів. щодо встановлення ознак злочину, його розкриття і розслідування (тобто у період латентності цього діяння); по-друге, як постзлочинну діяльність особи з моменту початку процесуальної діяльності правоохоронних органів щодо встановлення ознак злочину, його розкриття і розслідування. Двохаспектність розгляду постзлочинної діяльності має істотне значення.

Тематика цільових виступів:

1. Доктринальні підходи до визначення елементів механізму індивідуальної злочинної поведінки.
2. Мотив та мотивація злочинної поведінки..
3. Мотивація вольових, імпульсивних та звичних злочинів. Види імпульсивних злочинів.
4. Проблема осмислення механізму так званих «парадоксальних» злочинів.
5. Основні мотиви злочинної поведінки: самоствердження (самоактуалізація), захисні, замісні, ігрові мотиви, мотиви самовиправдання.

6. Обставини, що впливають на формування антисуспільної спрямованості особи.

7. Принцип відображення (концепція О. М. Костенка) у пояснення генези кримінальної активності. Рациональна та емоційна форми відображення в етіології злочинної поведінки.

Тема № 10: Загальна та окремі теорії протидії злочинності.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні усвідомити, що сутність протидія злочинності варто розглядати в контексті вчення про детермінанти злочинності як особливу галузь соціального управління, частину (підсистему) загальної системи регулювання соціальними процесами. Важливо скласти чітке уявлення про спеціалізовані й неспеціалізовані суб'єкти попереджувальної діяльності; про об'єкти профілактичного впливу і профілактичного захисту; про поняття, зміст і співвідношення загальносоціального та спеціально-кримінологічного протидія злочинності; про загальну й індивідуальну профілактику. Заслуговує на увагу питання про зміст і співвідношення термінів: «протидія», «профілактика», «запобігання», «припинення».

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

– 2 години заочна форма навчання.

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Загальна теорія протидії злочинності як складова доктрини кримінології: історія та сучасність.

2. Рівні протидії злочинності. Форми спеціально-кримінологічного запобігання злочинам.

3. Система заходів впливу на злочинність.

4. Перспективні напрями протидії злочинності.

Література:

1. Голіна В.В. Протидія злочинності: Конспект лекції. – Х.: Укр. юрид. академія, 1994.

2. Литвак О.М. Державний вплив на злочинність: Кримінолог.-правове дослідження. – К.: Юрінком Інтер, 2010.

3. Каркач П.М., Кривобок В.В., Синчук В.Л. Координаційна діяльність правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю: Навч. посібник. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011.

Методичні вказівки:

1. Загальна теорія протидії злочинності як складова доктрини кримінології: історія та сучасність.

Розгляд цього питання сконцентрований на аналізі поняття та ознак протидії злочинності, як особливого інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ,

громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально терпимого рівня.

Оснoву надійної і компетентної роботи різних державних органів, у тому числі й тих, які здійснюють протидію злочинності, становить ефективне нормативно-правове регулювання.

Правове регулювання протидії злочинності здійснюється у відповідності до завдань кримінологічної політики, з урахуванням програми кримінально-превентивної діяльності на загальнодержавному, регіональному, місцевому та галузевому рівнях.

2. Рівні протидії злочинності. Форми спеціально-кримінологічного запобігання злочинам.

З'ясувавши комплексну природу системи протидії злочинності, акцент зміщується на диференціацію рівнів її організації й здійснення.

З позиції виділення групового суб'єкту діяльності можна виділити три основних рівня протидії злочинності. Перший – діяльність на рівні великих соціальних груп, другий – на рівні малих, третій – на рівні окремої особи.

За суб'єктно-функціональним змістом у діяльності з протидії злочинності можна виділити такі підструктури: на рівні суспільства в цілому; на рівні певних груп населення; на рівні окремих осіб.

З об'єктно-функціональної сторони діяльність з протидії злочинності характеризується також трьома рівнями диференціації кримінологічного впливу: на загальному рівні об'єктом впливу відповідної системи є злочинна діяльність як системний прояв множинності окремих злочинних актів; на рівні спеціального – сукупність злочинних проявів певного виду або злочинна діяльність певної соціальної (маргінальної) групи; на рівні конкретного – злочинний акт конкретного індивіда як форма прояву девіантної поведінки.

3. Система заходів впливу на злочинність.

За характером соціальної детермінації злочинності заходи профілактичного впливу поділяють на загальні та спеціальні (кримінологічні). Відмінність між ними полягає в тому, що загальні заходи спрямовані на позитивний розвиток соціально-економічної системи загалом і цим сприяють зниженню рівня злочинності, а спеціальні (кримінологічні) безпосередньо впливають на причини й умови наявного стану злочинності та її окремих видів з метою їх усунення, нейтралізації або обмеження.

За конкретним змістом розрізняють такі заходи профілактики: економічні, соціальні, ідеологічні, технічні, організаційні, правові. Зазначимо, що за такої класифікації попереджувальні заходи поділяються на загальні та спеціальні.

4. Перспективні напрями протидії злочинності.

Одним із безпосередніх об'єктів управління системи протидії злочинності є система заходів впливу. Вони мають розроблятися та здійснюватися залежно

від різних видів злочинів та типів злочинної поведінки, різних сфер суспільного життя, різних соціальних груп, галузей народного господарства тощо. Заходи протидії злочинності класифікуються за рівнем, масштабом дії, змістом та суб'єктами.

Тематика цільових виступів:

1. Нормативно-правове забезпечення протидії злочинності.
2. Індивідуальна профілактика злочинів: доктринальні проблеми та шляхи їх наукового вирішення.
3. Кримінологічне прогнозування та планування як методи управління в системі профілактики злочинів..
4. Види кримінологічних прогнозів, методика кримінологічного прогнозування. Сутність методики узагальненого сценарію.
5. Види кримінологічних планів. Кримінологічне програмування.
6. Окремі теорії протидії злочинності як елементи доктрини кримінології: гносеологічний статус.
7. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності.
8. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки.
9. Теоретичні засади соціально-правового механізму протидії злочинності.

Тема № 11: Доктрина політичної кримінології

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні усвідомити предмет галузі політичної кримінології, її гносеологічні і праксеологічні задачі, функції, вміти надавати характеристику її складовим. Необхідно також сформулювати комплексне бачення наукових проблем криміногенності політики. Аспірантами має бути засвоєна методологія та методика дослідження політико-кримінологічних проблем на засадах структурно-функціонального та системного аналізу криміногенних властивостей функціонування окремих складових політичної системи та політичного режиму.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Політична кримінологія як галузь доктрини. Предмет, завдання, функції політичної кримінології.
2. Вітчизняний та зарубіжний досвід політико-кримінологічних досліджень.
3. Методологія дослідження політико-кримінологічних проблем.
4. Концепція політичного злочину.
5. Феномен політичної злочинності.
6. Політичні переслідування, репресії та терор як політико-кримінальні феномени.
7. Політична корупція: сутність, форми прояву та детермінація.

8. Особа політичного злочинця.
9. Детермінація політичної злочинності: характеристика та протидія.

Література:

1. Бандурка О. М. Злочинність в Україні : економіко-кримінологічний аналіз : монографія / О. М. Бандурка, М. М. Зацеркляний, Р. С. Веприцький / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. – Х. : Золота миля, 2013. – С. 18–56.
2. Голіна В. В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодязний ; за заг. ред. В. В. Голіни. – Х. : Право, 2012. – С. 48–94.
3. Донбас в етнополітичному вимірі : монографія / О. Я. Калакура, Л. О. Ковач, В. О. Котигоренко та ін. – К. : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2014. – С. 27–53, 80–112.
4. Кохан Г. В. Явище політичної корупції : теоретико-методологічний аналіз : монографія / Г. В. Кохан. – К. : НІСД, 2013. – С. 19–48.
5. Орлов Ю. В. Геополітичні фактори злочинності в Україні / Ю. В. Орлов // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право». – 2012. – № 1034. – С. 226–229.
6. Орлов Ю. В. Концептуальні засади протидії політичній злочинності / Ю. В. Орлов // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2015. – № 1 (9) : збірник наукових праць [редкол. О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін.]. – Х. : ХНУВС, 2015. – С. 224–236.
7. Орлов Ю. В. Наукові засади формування стратегій інтеграції політичної системи та протидії злочинності / Ю. В. Орлов // Право і безпека. – 2014. – № 2 (53). – С. 124–130.
8. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : монографія / Ю. В. Орлов. – Харків : Діса Плюс, 2016. – С. 10–76, 112–216.
9. Поклад В. И. Луганский сепаратизм глазами луганского социолога / В. И. Поклад // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 250. – Т. 262. Філософія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – С. 103–105.

Методичні вказівки:

1. Політична кримінологія як галузь доктрини. Предмет, завдання, функції політичної кримінології

Політична кримінологія – галузь доктрини кримінології, що має предметом свого вивчення політичну злочинність, її детермінацію, особу політичного злочинця, протидію політичній кримінальній активності. Необхідно чітко визначити, що злочинні ефекти політичної діяльності є наслідками та, водночас, причинами, структурних і функціональних протиріч у складових політичної системи та політичного режиму.

Детальному аналізу також підлягає соціальний запит на політичну кримінологію та доктринальну відповідь на неї, сформовану у складових галузі кримінологічної науки, що виконує відповідні опису (діагностичну),

пояснювальну, прогностичну та практико-перетворювальну функції.

2. Вітчизняний та зарубіжний досвід політико-кримінологічних досліджень.

Слід висвітлити генезу наукового пошуку вирішення проблем політичної злочинності від часів античності (ідеї Аристотеля, Платона, Протагора, Каллікліса та Крітіаса) й дотепер. Окрему увагу необхідно приділити політико-кримінологічним поглядам вчених епохи Просвітництва (К. А. Гельвеція, П. Гольбаха, Г. Гроція, Ш.-Л. Монтеск'є та ін.), в яких фіксується продовження класичної античної лінії об'єктивного ідеалізму, розвиток теорії природного права.

Аналізу та обговоренню підлягають праці низки дореволюційних юристів – Є. М. Анучіна, М. Н. Гернета, Ф. Гроссе, М. А. Неклюдова, М. М. Полянського, П. П. Пусторослева, Є. М. Тарновського, С. С. Ушеровича, а також Ч. Ломброзо, Р. Ляскі, Г. де Тарда та інших вчених, в яких репрезентовано результати кримінологічних досліджень політичної злочинності та політичних злочинців у дусі позитивістської традиції.

Обговорення основних проблем, порушуваних у працях вітчизняних вчених незалежної України: О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов, В. В. Василевич, В. О. Глушков, В. В. Голіна, В. М. Дрьомін, В. П. Ємельянов, Н. А. Зелінська, О. М. Костенко, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, М. І. Мельник, Г. В. Маляр, Ю. В. Орлов, Є. Л. Стрельцов, П. Л. Фріс, В. В. Циганова, В. І. Шакуна, О. Ю. Шостко та ін.

3. Методологія дослідження політико-кримінологічних проблем

Розкриваючи це навчальне питання, необхідно враховувати те, що методологічні засади дослідження політико-кримінологічних проблем диференційовані за трьома рівнями. На філософському рівні використовується методологію діалектичного детермінізму а також феноменологічний підхід. На загальнонауковому – абстрагування, порівняння, моделювання, типологічний метод, метод системного аналізу. На спеціально-науковому – соціальний конструктивізм, цивілізаційний й діяльнісний підходи, генеалогія злочинності із широким застосуванням соціологічних, юридико-догматичного методів, а також кримінологічного моделювання.

4. Концепція політичного злочину

На підставі критичного аналізу різних підходів до розуміння політичного злочину, робиться висновок про те, що під ним доцільно розуміти передбачене законом про кримінальну відповідальність, умисне, суспільно небезпечне діяння, що вчинене у сфері політики суб'єктом злочину та спрямоване на отримання, утримання, реалізацію, розширення, зміцнення політичної влади як цього суб'єкту, так і інших осіб, соціальних груп, організацій та/або з метою впливу на прийняття чи утримання від прийняття представниками вищих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, міжнародних організацій (їх органів) рішень, нормативно-правових актів, їх скасування чи зміни, та/або помсти за політичну діяльність. Надалі здійснюється та характеризується класифікація політичних злочинів фасетним способом.

Окремо акцентується увага на релятивізмі в оцінці політичних злочинів у внутрішньодержавному та міжнародному вимірах. Розглядається нюрнберзька та римська концепції політичних міжнародних злочинів.

5. Феномен політичної злочинності

На початку розгляду цього питання за допомогою методу тематичної апперцепції необхідно звернутися до різних концепцій злочинності. На підставі їх короткого критичного аналізу слід навести додаткові аргументи на користь використання інтегративного підходу в дослідженні природи та проявів злочинності. Його використання має спонукати до формування розуміння політичної злочинності як історично мінливого, статистично стійкого, релятивного, соціального феномену, що виражається у масових суспільно небезпечних, предметно політичних практиках, форми прояву яких мають кількісно-якісний вираз у понадсумативній сукупності різнорідних злочинів, а також злочинній діяльності.

6. Політичні переслідування, репресії та терор як політико-кримінальні феномени

В структурі політичної злочинності виділено три гносеологічно самостійні соціально-правові феномени: політичні переслідування, репресії та терор. Під політичним переслідуванням запропоновано розуміти діяльність, що полягає у застосуванні до особи (або групи осіб) законних та/або незаконних різнорідних, функціонально спільних заходів впливу, об'єднаних політичною чи політично зумовленою метою та які тягнуть за собою соціальні обтяження та/або спричиняють фізичну, моральну чи матеріальну шкоду. Це поняття охоплює політико-правове та політико-дискримінаційне переслідування.

Політичні репресії необхідно розуміти як інструмент збереження, підтримання сприятливої (бажаної) для керівництва держави внутрішньополітичної кон'юнктури, збереження її монополії на політичну владу шляхом масового застосування законних та/або незаконних політико-дискримінаційних заходів управлінського, організаційно-правового, ідеологічного, економічного, фізичного характеру.

Політичний терор слід охарактеризувати як цілеспрямовану, системну, планомірну діяльність державних (або квазідержавних) органів щодо здійснення узаконеного масового насильства над громадянами з метою фізичного знищення частини населення, елімінації ідеологічного плюралізму із суспільного життя та забезпечення, таким чином, бажаних для правлячої еліти параметрів внутрішньополітичної безпеки в умовах утвердження її влади.

7. Політична корупція: сутність, форми прояву та детермінація

В контексті дослідження політичної злочинності феномен політичної корупції слід розглядати як різновид суспільно-політичних інституційних кримінальних практик, що відтворюються у поведінці політичних акторів (їх представників) та полягають у використанні ними у злочинний спосіб своїх офіційних повноважень, або злочинного ненасильницького впливу на носіїв таких повноважень, з метою отримання, утримання, зміни політичної влади. Необхідно надано класифікацію політико-корупційних злочинних проявів та

здійснити їх кримінологічний аналіз.

8. Особа політичного злочинця

Кримінологічне вивчення особи політичного злочинця варто здійснити в розрізі доктринальної проблеми особистості злочинця. Доцільним є застосування методу типології, застосування якого дозволяє диференційовано підійти до аналізу особи політичного злочинця. Зокрема варто виділити базові критерії типізації: мотивація, характер цілепокладання, спосіб, відношення до чинного політичного режиму, місце особистості злочинця в соціальній структурі.

9. Детермінація політичної злочинності: характеристика та протидія

В сьому питання слід акцентувати увагу на взаємозалежності процесів відтворення політичної злочинності та генерації політикою факторів загальної злочинності. Останні багато в чому змістовно й функціонально перетинаються, зберігаючи при цьому ґносеологічну автономність, обумовлену доцільністю специфікації кримінально-превентивної практики. У зв'язку з цим на концептуальному та емпіричному рівнях детермінація політичної та неpolітичної злочинності, з урахуванням політико зумовлених суспільних протиріч та при збереженні загальних характеристик, виявляє діалектичні риси окремого.

Окремо необхідно вказати на криміногенну ролі олігархізації політики, утвердження ринкового типу соціального характеру, а також соціально-економічній стратифікації.

Зниження криміногенності політики має здійснюватись за двома базовим векторами: протидія політичній злочинності та нейтралізація політичних криміногенних факторів. Оскільки і перше, і друге є суть дисфункції політики, вказані вектори не є паралельними, а формовані ними теоретико-прикладні конструкти передбачають спільні грані пізнання та предметної діяльності. Систему заходів протидії політичній злочинності складають п'ять основних їх блоків: ідеологічні, економічні, інформаційно-безпекові, правові, політичні.

Під час розгляду навчальних питань в межах теми практичного заняття для поточного контролю рівня знань курсантів використовуються тестові завдання, що обговорені та затверджені на засіданні кафедри

Тема № 12: Доктрина кримінології правотворчості

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні усвідомити предмет галузі кримінології правотворчості, її ґносеологічні і праксеологічні задачі, функції, вміти надавати характеристику її складовим. Необхідно також сформулювати комплексне бачення наукових проблем кримінології правотворчості. Аспіранти мають сформулювати знання та практичні навички дослідження нормативно-правових актів і їх проектів на предмет їх криміногенної безпечності та кримінологічної ефективності.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Кримінологія правотворчості як галузь доктрини. Предмет, завдання, функції політичної кримінології.
2. Кримінологічна ефективність правового регулювання.
3. Нормативно-правові детермінанти злочинності: поняття, види.
4. Науково-методичні засади кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів.
5. Науково-методичні засади кримінологічного моніторингу ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності.

Література:

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3-х кн. – Кн. 3 / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2017. – С. 112–148.
2. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / О. М. Литвинов. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2018. – С. 156–212.
3. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення : монографія / Ю. В. Орлов. – Сімферополь: КРП «Видавництво «Кримнавчпеддержвидав»», 2010. – 266 с.
4. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні : монографія / Є. М. Блажівський. – Х. : Золота миля, 2013. – С. 15–40.
5. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку : загальнотеоретичні аспекти : дис. ...д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Оборотов Юрій Миколайович ; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2013. – С. 42–93.
6. Орлов Ю. В. Кримінологія правотворчості : обґрунтування та концептуальні засади розвитку / Ю. В. Орлов // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2011. – №1. – С. 95–101.
7. Орлов Ю. В. Кримінологічна неефективність нормативно-правових актів : поняття та критерії / Ю. В. Орлов // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 570–576 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11ojvptk.pdf>.
8. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : монографія / В. М. Попович. – Ірпінь : НВЦ АДПСУ, 2011. – С. 102–176.
9. Сердюк О. В. Корупціогенність законодавства : проблеми виявлення корупційних ризиків в проектах нормативних актів / О. В. Сердюк // Збірник тез лекцій з питань нормопроєктування. – К. : Міністерство юстиції України. Центр правової реформи і законопроектних робіт, 2015. – С. 121–130.

Методичні вказівки:

1. **Кримінологія правотворчості як галузь доктрини. Предмет, завдання, функції політичної кримінології.**

Кримінології правотворчості – галузь доктрини, предметом якої є нормативно-правові засоби протидії злочинності, а також положення про

нормативно-правові криміногенні фактори та засоби їх виявлення і нейтралізації. Відносна самостійність її існування обумовлюється необхідністю збільшення присутності кримінологічної складової в механізмі соціального управління, а також складністю дослідження кримінологічної ролі та криміногенних властивостей права як єдиного примусового соціального регулятора.

Аналізується зміст соціального запиту на кримінологію правотворчості та доктринальна відповідь на неї, сформована у складових галузі кримінологічної науки, що виконує відповідні опису (діагностичну), пояснювальну, прогностичну та практико-перетворювальну функції.

2. Кримінологічна ефективність правового регулювання.

На підставі загальнотеоретичного аналізу категорії «правове регулювання», а також поняття про його соціальну ефективність, робить висновок, що під кримінологічною ефективністю правового регулювання слід розуміти міру прямого чи опосередкованого впливу нормативно-правового акту через реалізацію або застосування його положень на кримінологічну ситуацію в бік зменшення кількості або інтенсивності дії криміногенних факторів та/або удосконалення роботи спеціалізованих суб'єктів, а також створення сприятливих умов для функціонування неспеціалізованих суб'єктів протидії злочинності з найменшими витратами людських, фінансових, часових та інших ресурсів.

Оцінка криміногенної ролі правового регулювання у механізмі загальносоціальної профілактики необхідно здійснювати за наступними групами критеріїв: а) критерії кримінологічної неефективності норм права; б) критерії кримінологічної неефективності правових відносин; в) критерії кримінологічної неефективності правореалізації; г) критерії кримінологічної неефективності правозастосування. Варто надати деталізовану характеристика кожної з цих груп. У сфері ж протидії злочинності спеціально-кримінологічними засобами – за низкою критеріїв, згрупованих у два блоки в залежності від спрямованості аналізу: 1) по відношенню до міри реалізації внутрішньо-системних цілей протидії злочинності; 2) по відношенню до міри реалізації зовнішньо-системних цілей.

3. Нормативно-правові детермінанти злочинності: поняття, види

Розкриваючи це навчальне питання, необхідно зауважити, що під нормативно-правовими криміногенними ризиками необхідно розуміти кримінологічно обґрунтовану імовірність негативних змін у кримінологічній обстановці у зв'язку з можливою реалізацією норми права (чи її проекту), яка об'єктивована у проекті нормативно-правового акту або ж у чинному нормативно-правовому акті при умові, що вона ще не призвела до зазначених наслідків. Під нормативно-правовими детермінантами злочинності слід розуміти такі положення нормативно-правового акту, які безпосередньо детермінують вчинення злочинів або ж блокують дію антикримінальних заходів, що вживаються суспільством і державою. Наявність в нормативно-правовому акті нормативно-правових детермінант злочинності (тобто таких

його положень, що вже реалізувались і призвели до негативних змін у кримінологічній обстановці) є критерієм його кримінологічної неефективності. Види нормативно-правових детермінант злочинності аналізуються з використанням методу класифікації.

4. Науково-методичні засади кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів

На підставі аналізу компонентів механізму дії права розглядається поняття експертиз у галузі права, під якими варто розуміти клас експертиз, які досліджують соціально-юридичні засоби впливу на поведінку суб'єкта та соціально-правові умови, в яких відбувається чи прогнозується зазначений вплив з метою виявлення детермінаційного зв'язку норми права з юридично обумовленими девіаціями (наявними або потенційними) і сприяння в усуненні цього зв'язку чи запобігання його виникненню шляхом надання науково обґрунтованих рекомендацій.

Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів як різновид експертиз у галузі права – спеціальне, здійснюване на основі науково обґрунтованої методики кримінологічне дослідження нормативно-правових актів і їх проектів, спрямоване на виявлення, усунення або мінімізацію впливу таких їх положень, що детермінують або ж можуть детермінувати злочинність чи блокують дію антикримінальних заходів (засобів).

Надається загальна характеристика методичним та організаційно-правовим засадам кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів. Серед іншого обґрунтовується доцільність та розкритий зміст використання трьохстадійної структури процедури експертно-кримінологічного дослідження. Крім того, з'ясовані підстави зазначеної експертизи, серед яких слід виділяти матеріальні та процесуальні, фактичні та юридичні. Аналізуються методи експертно-кримінологічного дослідження.

5. Науково-методичні засади кримінологічного моніторингу ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності

В цьому питанні визначається природа та сутність моніторингу як засобу контролю в системах управління. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання – здійснювана на постійній основі системної діяльність щодо науково обґрунтованого визначення кримінологічної інформації прогностичного спрямування, її збирання, аналізу, узагальнення та оцінки з метою підвищення (підтримання) ефективності управління протидією злочинності. Цей вид моніторингу є елементом соціально-правового механізму системи протидії злочинності, функціонування якого структурно відповідає управлінському сегменту вказаної системи та покликане забезпечити її адаптивність до вимог динамічності суспільних перетворень, в тому числі й криміногенної ситуації, через безперервне постачання адміністраторів спеціально-кримінологічної превенції вчасною, повною та належною, обробленою й оціненою з наукової точки зору інформацією про виникнення, зміну чи припинення відтворення правових факторів злочинності.

Серед напрямів кримінологічного моніторингу ефективності правового

регулювання у сфері протидії злочинності доцільно виділяти зовнішньо-системний та внутрішньо-системний. В межах першого здійснюється кримінологічний моніторинг ефективності кримінально-правового, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого регулювання, а також моніторинг ефективності правового регулювання оперативно-розшукової діяльності. В межах другого – кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання у сфері ресурсного, кадрового, інформаційного забезпечення реалізації спеціальних повноважень суб'єктів протидії злочинності; відомчого та позавідомчого контролю за їх діяльністю; відносин щодо координації та взаємодії різних спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності; антикорупційної ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності.

Кожен з означених напрямів моніторингової діяльності може відбуватися чи-то у формі державного, чи-то громадського моніторингу

На занятті обґрунтовується використання найбільш широкого методичного арсеналу, який охоплює традиційні для будь-якого кримінологічного дослідження методи, а також метод узагальненого сценарію, використання якого спрямоване на забезпечення комплексності та випереджаючої спрямованості моніторингової інформації.

Також з аспірантами слід визначити можливості реалізації у правотворчості результатів кримінологічного моніторингу ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності. Характеризуються такі напрями використання результатів моніторингу: а) обґрунтування кримінологічної доцільності внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності; б) інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів; в) інформаційно-аналітичне забезпечення самостійного кримінологічного експерименту. Визначаються можливості реалізації у правозастосовній кримінально-превентивній діяльності результатів кримінологічного моніторингу ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності, які зведені до таких напрямів: а) інформаційне забезпечення кримінологічного прогнозування; б) оптимізація управління запобіжною діяльністю в частині удосконалення її стратегії і тактики, форм та методів з урахуванням юридичних чинників соціально-правового механізму протидії злочинності.

Тема № 13: Доктрина пенітенціарної кримінології.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні засвоїти наступні питання: поняття та предмет пенітенціарної кримінології як галузі доктрини; сучасний стан та основні закономірності відтворення пенітенціарної злочинності; детермінація пенітенціарної злочинності; особистість злочинця-засудженого та злочинця-працівника Державної кримінально-виконавчої служби; поняття та зміст

призонізації, її показники; концепція протидії призонізації; спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання та припинення призонізації.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Поняття та предмет пенітенціарної кримінології як галузі доктрини.
2. Злочинність серед засуджених: природа, детермінанти, закономірності відтворення.
3. Злочинність серед персоналу органів та установ виконання покарань: природа, детермінанти, закономірності відтворення.
4. Поняття, зміст та показники призонізації.

Література:

1. Кримінологія. (Особлива частина): навчальний посібник / Кол. авторів Блага А. Б., Васильєв А. А., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка – Х: Вид-во ХНУВС, 2011. – С. 229-253.
2. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : НікаНова, 2012. – 318 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3-х кн. – Кн. 1 / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2010. – 423 с
4. Перепелиця Д. І. Призонізація в механізмі криміногенної детермінації : характеристика та протидія : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Перепелиця Дмитро Іванович ; Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. – 214 с.

Методичні вказівки:

1. Поняття та предмет пенітенціарної кримінології як галузі доктрини.

Пенітенціарна злочинність - це сукупність злочинів, що здійснюються в пенітенціарних установах кримінально-виконавчої системи.

Виділяються два види суб'єктів досліджуваної злочинності: засуджені, які відбувають покарання у виправних установах; співробітники начальницького складу органів і установ, виробничо-технічний, медичний, педагогічний персонал, та інші неатестованими працівники установ кримінально-виконавчої системи.

Переважна частина всіх злочинів у колоніях, в'язницях здійснюється засудженими та ув'язненими.

Пенітенціарна злочинність включає різні злочини: проти особи, громадського порядку та громадської безпеки, здоров'я населення, порядку управління, проти власності, правосуддя і ряд інших.

У середньому щорічно в установах Департаменту з питань виконання покарань реєструється до 400 злочинів. Динаміка злочинності в місцях позбавлення волі знижується. При аналізі злочинності в місцях позбавлення

волі слід урахувати значну латентність окремих видів злочинів (побої і мордування, хуліганство, тілесні ушкодження, насильницьке мужолозтво та ін.) і певне коливання їх динаміки.

2. Злочинність серед засуджених: природа, детермінанти, закономірності відтворення.

Кримінально-правова структура злочинності місць позбавлення волі характеризується відносною стабільністю. Усі їх можна розподілити на три групи. Основна маса злочинів припадає на таку першу групу: втеча з місця позбавлення волі або з-під варти і злісна непокоря вимогам адміністрації виправних установ, які загалом складають більше половини всіх учинених у місцях позбавлення волі злочинів.

Основні соціально-демографічні, кримінально-правові та моральні риси, притаманні особам, які вчинили злочини у місцях позбавлення волі, особливо насильницькі злочини, непокору вимогам адміністрації, втечу з-під варти та ін., мають певні особливості. За даними деяких досліджень, переважна більшість з них – чоловіки; за віком – до 30 років; з базовою і неповною базовою освітою; за службовим становищем – переважно некваліфіковані робітники. Ті, хто застосовував насильство, мали судимість за корисливі, корисливо-насильницькі злочини, хуліганство, зґвалтування; перебували на профілактичному обліку; були порушниками режиму включає заходи щодо втручання у кризові ситуації, зменшення практичних можливостей вчинення злочинів, боротьби з кримінальною субкультурою, а також залучення громадськості до запобіжної роботи і надання допомоги жертвам злочинів.

3. Злочинність серед персоналу органів та установ виконання покарань: природа, детермінанти, закономірності відтворення.

Персонал органів та установ виконання покарань можна диференціювати на три категорії: а) особи, які безпосередньо виконують службово-оперативні завдання, з чітко визначеними функціями (операціями) (охорона, нагляд тощо – за відсутності керівних і координаційних функцій); тобто це інструктивно-виконавський тип діяльності на рівні кваліфікованого робітника; б) особи, які виконують такі ж функції, але пов'язані з організацією та координацією дій підлеглого низового персоналу, тобто кваліфікованих робітників – це репродуктивний тип діяльності на рівні молодшого спеціаліста; в) особи, які виконують функції старшого і вищого керівного персоналу, на рівні продуктивного творчого виду діяльності.

Відхилення поведінки персоналу УВП від нормативно-визначених умов виконання службових обов'язків носять такий характер: 1) проявляються у виді злочинів. При цьому ці злочини мають ряд особливостей. У них більш широкою є сфера знаходження безпосередніх об'єктів посягання та, відповідно, – вчинення злочинів стосовно них. Більш різноманітними є способи і прийоми злочинних операцій з майном, документами, а також варіанти службового становища та повноважень осіб, які вчиняють ці злочини, тощо; 2) виражаються через корупційні діяння, кількість яких останніми роками зросла майже вдвічі, при тому, що в цілому серед правоохоронців кількість таких проявів за цей

період залишилась на тому самому рівні; 3) реалізуються шляхом вчинення дисциплінарних проступків, кількість яких за останнє п'ятиріччя теж суттєво збільшилась.

4. Поняття, зміст та показники призонізації.

Призонізація традиційно розглядається в кримінології як специфічний фактор злочинності. Під нею розуміють масовий, інституційний, комплексний соціальний феномен, що виражається у поширенні адаптивних криміногенних, кримінальних пенітенціарних та постпенітенціарних соціальних практик в середовищі засуджених до позбавлення волі, заарештованих, а також в масовій культурі населення, зумовлений відтворенням на рівні колективної свідомості й діяльності елементів кримінальної субкультури і типових психологічних наслідків режимних обмежень та обтяжень перебування в умовах ізоляції. Разом з тим, малодослідженим залишається індивідуальний механізм адаптації особистості до умов позбавлення волі, режимних обмежень, насильства, кримінально-субкультурних елементів.

Тематика цільових виступів:

1. Феномен пенітенціарної злочинності.
2. Сучасний стан та основні закономірності відтворення пенітенціарної злочинності.
3. Особистість злочинця-засудженого та злочинця-працівника Державної кримінально-виконавчої служби.
4. Призонізація в механізмі індивідуальної злочинної та саморуйнівної поведінки засуджених.
5. Пенітенціарні та позапенітенціарні фактори детермінації призонізації.
6. Кримінально-субкультурна стигматизація засудженого як чинник його призонізації.
7. Скандинавська модель пенітенціарної системи: кримінологічний аналіз.
8. Концепція протидії призонізації.

Тема № 14: Доктринальні засади кримінологічної політики.

Навчальна мета заняття: у результаті вивчення теми аспіранти (ад'юнкти) повинні засвоїти що собою представляє кримінологічна доктрина як основа політики у сфері протидії злочинності; поняття та взаємовідношення політики у сфері протидії злочинності, кримінологічної політики, кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики; моделі кримінологічної політики.

Кількість годин – 2 години денна форма навчання;

Місце проведення – навчальна аудиторія (згідно розкладу занять).

Навчальні питання:

1. Кримінологічна доктрина як основа політики у сфері протидії злочинності.
2. Політика у сфері протидії злочинності, кримінологічна політика, кримінально-правова, кримінально-виконавча політика: поняття та взаємовідношення.

3. Моделі кримінологічної політики.
4. Ліберально-гуманістична кримінологічна політика.

Література:

1. Бандурка О. М. Злочинність в Україні : економіко-кримінологічний аналіз : монографія / О. М. Бандурка, М. М. Зацеркляний, Р. С. Веприцький / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. – Х. : Золота миля, 2013. – 264 с.
2. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов ; МВС України, Харків, нац. ун-т внутр. справ. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 308 с.
3. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Х. : НікаНова, 2012. – 318 с.
4. Веприцький Р. С. Феноменологія злочинності в регіоні : монографія / Р. С. Веприцький. – Х. : Золота миля, 2014. – 324 с.
5. Кримінологічний довідник / за наук. ред. Бандурки О. М.; за заг. ред. Джужі О. М. та Литвинова О.М.: довідкове видання. – Х.: Діса Плюс, 2013. – 412 с.
6. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посіб. / За ред. О. М. Джужі. – К. : НАВС, 2013. – 620 с.
7. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / О. М. Литвинов. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2018. – 446 с.

Методичні вказівки:

1. Кримінологічна доктрина як основа політики у сфері протидії злочинності.

Стан злочинності в сучасній Україні і практика протидії їй свідчать про те, що існує нагальна потреба в адекватній кримінологічній доктрині. Без такої доктрини практика є «сліпою». Державна політика у сфері протидії злочинності може бути адекватною лише тоді, коли вона засновується на адекватній кримінологічній доктрині. Історичним прикладом, який підтверджує цю закономірність, є реформа державної політики протидії злочинності у країнах Європи під впливом кримінологічної доктрини, сформульованої Ч. Беккарія на основі ідеології природного права епохи Просвітництва XVII – XVIII ст.ст. Пошук адекватної кримінологічної доктрини для України – це вимога часу.

2. Політика у сфері протидії злочинності, кримінологічна політика, кримінально-правова, кримінально-виконавча політика: поняття та взаємовідношення.

Державна політика є політичний процес управлінського впливу головним чином інститутів виконавчої влади держави на основні сфери суспільства, що опирається на безпосереднє застосування державних владних повноважень як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулятивного і

організуючого впливу на усі компоненти і аспекти функціонування і розвитку економіки, соціальної сфери і інших підсистем суспільства за допомогою розміщення ресурсів, розподілу, перерозподілу громадських благ і інших заходів.

Кримінологічна, кримінально-правова та кримінально-виконавча політики розглядаються як складові політики у сфері протидії злочинності.

3. Моделі кримінологічної політики.

Погляд на злочинність, як на явище, яке споконвіку притаманне будь-якому людському суспільству, є домінуючим у західній кримінології і є основою наукових концепцій протидії і запобігання злочинності. Виходячи з цього, сформувалася і кримінологічна політика в сфері протидії і запобігання злочинності, яка ніколи не ставила перед собою утопічне завдання – ліквідувати злочинність як явище в житті суспільства, а ставила дійсно реальні завдання: скорочення рівня злочинності, установа над нею соціального контролю, щоб злочинність не стала реальною загрозою існуванню основ державності і безпеки громадян. Тому потрібна не війна суспільства зі злочинцями, а здійснення систематичного цілеспрямованого впливу на неї з метою мінімізації її рівня, з урахуванням сучасних можливостей правоохоронних органів, дотримання законності, охорони конституційних прав і свобод громадян. В сучасних західних країнах функціонують різні кримінологічні моделі запобігання та протидії злочинності, які визначаються кримінологічною політикою відповідних держав, історичним досвідом боротьби зі злочинністю, домінуючими науковими концепціями, які визначають основні напрямки запобігання і протидії злочинності. Серед них можна виділити такі моделі: американська, британська, західноєвропейська, мусульманська, соціалістична, азійсько-тихоокеанська і змішані моделі протидії та запобігання злочинності.

4. Ліберально-гуманістична кримінологічна політика.

Закладення у механізм правоохоронної діяльності ліберально-гуманістичної складової повинно слугувати основою для подальшої його специфікації під потреби діяльності органів кримінальної юстиції. Сама ж свобода як принцип і як завдання реформування має розглядатися у нерозривному зв'язку з притаманними правоохоронній системі засобами та методами запобіжної діяльності.

Лібералізація правоохоронної системи означає орієнтацію правоохоронної діяльності на забезпечення максимальної міри свободи, а отже, найбільш послідовного, індивідуалізованого впливу на людину. Виконання цього завдання також передбачає формування ціннісносвітоглядного підґрунтя для сприйняття суспільством правоохоронної системи як динамічного, гнучкого соціально-правового утворення, що оперативно реагує на зміни інтересів людей і забезпечує їхню безпеку властивими для нього засобами та суміжними з ними інструментами впливу на осіб, які вчинили злочини. Системність цього завдання обумовлена, з одного боку, свободою особистості, а з другого – необхідністю контролювання громадськістю комплектування і діяльності

правоохоронних органів. Отже, реалізація цього завдання сприятиме встановленню балансу між свободою та безпекою.

Тематика цільових виступів:

1. Американська кримінологічна модель протидії злочинності.
2. Британська кримінологічна модель протидії злочинності.
3. Західноєвропейська (континентальна) модель протидії злочинності.
4. Змішані моделі протидії злочинності.

4.Рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті

Нормативні акти:

- 1.Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- 2.Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квітня 2001р. №2341-III: URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- 3.Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий 7 грудня 1984 р. № 8073 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
- 4.Кримінальний процесуальний Кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- 5.Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 р. № 1835-III // Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 40. - Ст. 338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>
- 6.Про запобігання та протидію домашньому насильству Закон України: від 15.11.2001 р., № 2789-III // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 10. – Ст. 70 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>
7. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січ. 1995 р. № 20/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. Ст. 35. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними : Закон України від 15 лют. 1995 р. № 62/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 62.// URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>
10. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР // Відомості

Верховної Ради України, 1994, N 52, ст.455 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>

11. Про національну поліцію : Закон України від 2 червня 2015 р. № 580-VIII // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

12. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.

13. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.5.2015 р. №276 [Електронний ресурс]. // Офіційний вісник України.-2015.-№41.-Ст.1267.- // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

Основна

1. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів: за заг. ред. О. М. Литвинова. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. -588 с.

2. Кримінологія. Загальна частина : навчальний посібник / Кол. авторів: Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2011.

3. Кримінологія. Особлива частина: навчальний посібник / Кол. авторів: Блага А. Б., Васильєв А. А., Давиденко Л. М. та ін.: за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2011.

4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник [для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ;– Х. : Право, 2016.

5. Литвинов О. М., Назимко Є. С. Настільна книга ад'юнкта та здобувача наукового ступеня (зі спеціальності 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право) : наук.-практ. посіб / за заг. ред. О. М. Литвинова. Донецьк : ВД «Кальміус», 2014.

6. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов. Харків ; Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України ; Золота миля, 2017.

7. Кримінологічний довідник : довідкове видання / за наук. ред. Бандурки О. М.; за заг. ред. Джу́жі О. М. і Литвинова О. М. Харків : Золота миля, 2015.

Додаткова

1. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні : моногр. Харків : Золота миля, 2015.

2. Веприцький Р. С., Бандурка О. М., Зацеркляний М. М. Злочинність в Україні: економіко-кримінологічний аналіз : моногр. Харків : Золота миля, 2013.

3. Голіна В. В. Кримінологічна політика держави : сутність та передумови її формування / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний // Питання боротьби зі злочинністю. – 2015. – Вип. 23. – С. 53–63.

4. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : моногр. Харків : Діса Плюс, 2016.

5. Щербакова А. К., Литвинов О. М. Механізм індивідуальної злочинної поведінки особи, яка вчиняє бандитизм : характеристика та протидія : монографія / за загальною редакцією О. М. Литвинова. Харків : НікаНова, 2015
6. Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства : монографія. Київ : НікаНова, 2015.
7. Канібер Ю.М. Кримінологічна діяльність: ознаки, види, взаємозв'язки// Вісник Кримінологічної асоціації України: матеріали Всеукраїнської наук.-практ.конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології ХНУВС 12 травня 2012 року «Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції»/ МВС України; ХНУВС; Кримінологічна асоціація України .- Том 1.- Х.: Золота миля, 2015. – С.88-94.
8. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 288 с.
9. Голіна В.В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В.В.Голіна, С.Ю.Лукашевич, М.Г.Колодяжний; за заг.ред. В.В.Голіни. - Х.: Право , 2015. -304 с.
10. Комплексна програма профілактика правопорушень на 2016-2020 роки (Полтавська обл).Проект.// <http://www.adm-pl.gov.ua/sites/default/files/progr-pravoporush.pdf>
11. Обласна цільова комплексна програма профілактики та протидії злочинності у Київській області на 2017-2020 роки «Безпечна Київщина» // <http://www.koda.gov.ua/.../Proekt-programi-Bezpechna-Kivshhina.doc>
12. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / Олександр Маркович Бандурка, Олексій Миколайович Литвинов; В.о. Кримінолог. асоц. України.– Харків : НікаНова, 2015.– 318.
13. Назаренко Д.О. Кримінологічний аналіз та запобігання фоновим для злочинності явищам : монографія /Д.О. Назаренко, Харків : Золота Миля, 2015. – 458 с
14. Феофілова В. Ксенофобія – виклик сучасності: посібник для проведення занять з персоналом ОВС. – Електр. ресурс, режим доступу <http://umdpl.info/index.php?id=1258643127>
15. Блага А.Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія / А.Б. Блага. – Х.: ФО-П Макаренко, 2014. – 360.
16. Канібер Ю.М. Кримінологічне спостереження за протиправною торгівлею бензином// Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 7 квітня 2014р.)/ Х.:ХНУВС, 2014 – С.134-139.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт Верховної Ради України <http://portal.rada.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України <https://www.kmu.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Судова влада України <https://court.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора України
<https://www.gp.gov.ua/>
5. Офіційний сайт МВС України www.mvs.gov.ua.
6. Офіційний сайт Верховного Суду України
[/https://supreme.court.gov.ua/supreme/](https://supreme.court.gov.ua/supreme/)
7. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua/>
8. Офіційний сайт Харківського національного університету внутрішніх справ <http://univd.edu.ua/>
9. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленко
<http://korolenko.kharkov.com/>
10. Офіційний сайт Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України:
<https://ivpz.kh.ua/uk/>